

Katsaus

numero 1 1961

Matti Luoma:	Henkinen vapaus
Kyösti Skyttä:	Kollektiivisesta itsetehostuksesta
Pertti Lumirae:	Piirtoja Fellinistä
Pekka Lounela:	Kirjailtua / Pääkirjoitus...
Iris Murdoch:	Kuivuutta vastaan
	Katsaus keskustele
	Eila Pennasen kanssa
Kirjallisuuskatsaus:	Veijo Meri / Satu Waltari / Christer Kihlman / Eeva Salo / Kalevi Aho-niemi
Polemiikkia:	Jouko Tyyri — Arvo Salo
Reijo Wilenius:	Henkinen köyhyys

KULTTUURI — POLITIIKKA — TALOUS

Katsaus

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 450 mk. Irtonumero 90 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa

Viides vuosikerta

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

Katsaus on saanut Suomessa oikeudet käyttää seuraavien tunnettujen ulkomaalaisten aikakauslehtien aineistoa: Preuves (Pariisi), Encounter (Lontoo), Der Monat (Berliini), Forum (Wien). Oikeudet on meille ystävällisesti välittänyt Kulttuurin vapauden kongressi (Congrès pour la Liberté de la Culture). Pyrimme tämän aineiston avulla, sikäli kuin tilamme sallivat, avaamaan lukijoillemme näkymiä yleismaailmalliseen kehitykseen. Tässä numerossa julkaisemme Iris Murdochin kirjoituksen »Kuivuutta vastaan» (Encounter 1 1960), joka käsittelee kirjallisuuden ja filosofian nykytilannetta.

HENKINEN VAPAAUS

Matti Luoma

Eräs yleisimmin esiintyviä vapautta koskevia käsityksiä lienee se, että vapaus merkitsee lupaa ja oikeutta tehdä mitä ikinä haluttaa. Tällainen vapaus ei kuitenkaan ole muuta kuin mielivaltaa; tosiasiaassa ihmisen täydellistä riippuvaisuutta, vankeutta ja orjuutta. Sillä mikä ohjaa ihmisen askeleita, joka sanoo seuraavansa vain mielihalujaan? Hän on toisaalta omien vaistonvaraisten affektiensa avuton uhri, toisaalta ulkomaailman hänen tielleen heittämien yllykkeitten armoilla. Koska hänellä ei ole mitään kiinteätä pohjaa itsessään, eikä liioin ulkopuolellaan, hän on kaikkien virikkeiden ja vaikutteiden heiteltävissä.

Mitä sitten ymmärretään ihmisen (henkisellä) vapaudella? Vaikka ihminen olisi miten vapaa tahansa ajattelemaan, mitä tahansa, saattaa käydä niin, ettei hän *kykene* ajattelemaan yhtään itsenäistä ajatusta. Hän ei silloin ole henkisesti vapaa; hänen henkensä ei ole vielä edes herännyt. Ja vaikka ihminen olisi ulkonaisesti miten vapaa tahansa

auttamaan jotakin lähimmäistään, ellei hänessä herää aito tarve lähteä tätä toista auttamaan, hän ei ole henkisesti vapaa, vaan lähinnä oman itsekkeskeisyytensä vanki.

Ihmisen henkisessä vapaudessa ei siis ole kysymys siitä, että ihminen *ylipäänsä* käyttää henkisiä lahjojaan, vaan että hän *osaa* käyttää niitä, parhaalla mahdollisella tavalla. Eikö niitä ole annettu ihmiselle sen vuoksi, että hän v a p a u t t a i s i ne itsessään, antaisi niiden vaikuttaa vapaasti ja täydellä voimalla? Niin että hän *ajattelisi*, ei niinkuin hän kuulee toisten ajattelevan, vaan niinkuin ajattelemisen omat lait pakottavat hänet ajattelemaan; niin ettei hän ajattelussaan kumartaisi mitään muita auktoriteetteja kuin niitä, jotka hänelle ajattelussa itsessään on annettu. Ja mitä myötätuntoon tulee: niin että hän omaksuisi myötätuntonsa kohteeksi, ei vain muutamia aivan läheisiä ihmisiä, vaan kaikki ihmiset.

Henkisessä vapaudessa on kysymys ihmisen arvokkaimman pääoman, hänen henkisten kykyjensä ja lahjojensa vapauttamisesta toimimaan korkeimmalla mahdollisella teholla näiden henkisten lahjojen oman luonnon mukaisesti.

Mainitsimme, ettei vapaus ole samaa kuin mielivalta. Mielivalta on myös ajattelussa oikean ajattelun vastakohta. Mutta tämä ei merkitse, että ajatteluamme saisi rajoittaa mikään muu instanssi tai voima kuin mikä sisältyy ajattelemiseen itseensä: ajattelun johdonmukaisuuteen, selkeyteen ja yksinkertaisuuteen, ts. logiikkaan ajattelun muodollisena lakina. Ajattelussa on kuitenkin myös sisällöllinen puoli. Maailmassa on ääretön määrä asioita, joita *voi* ajatella. Minkä tahansa ajattelemisen on ajattelun mielivaltaa sekin. Kaikkea on ehkä lupa ajatella, mutta kaikkea ei kannata ajatella. Ihmisen elämä on lyhyt ja niitä lyhyitä hetkiä, jotka hän tulee käyttäneeksi ajattelemiseen, ei kannata tuhlat mihin tahansa. Vain paras on kyllin hyvää ajattelussa, kuten yleensä elämässä.

Ajattelemisen on kuitenkin vain eräs puoli ihmisen henkistä olemusta. Sama mikä koskee sitä, koskee myös muiden henkisten lahjojen käyttämistä: myötätuntemista, kauneuden tajua, moraalista arvostelua jne.

Hengen vapaus ei siis ole vapautta ajatella ja tehdä mihin ikinä impulssi sattuu vetämään. Se ei liioin olennaisesti ole puhe-, paino- ja kokoontumisvapautta, eikä valtiollista vapautta. Millainen on 'vapaa yhteiskunta', elleivät sen jäsenet ole yksilöinä henkisesti vapaita? Henkinen vapaus on ensisijaisesti yksilön persoonallista sisäistä vapautta, ihmisen arvokkaimmat hengenlahjat käsittävää vapautta. Se ei niinkään ole vapautta »jostakin», vaan vapautta *johonkin*, vapautta ja vastuuta olla henkisesti täysimittainen, itsenäinen yksilö; vapautta ja vastuuta vaikuttaa kaikilla niillä tavoilla, mihin täyteen kypsyyteen yltänyt ihminen parhaimmillaan pystyy.

Mutta hengen vapaus on samalla myös vapautta jostakin. Ihminen ei ole vapaa niin kauan kuin hän on yhä henkisesti sidottu johonkin yläpuolellaan tai ulkopuolellaan olevaan auktoriteettiin. Hän on henkisesti vapaa vasta kun hänen painopisteensä on hänessä itsessään, hänen oman henkisen luontonsa perijumalallisissa syvyyksissä. Ellei ihmisen henkinen painopiste ole hänessä itsessään, se on jossakin muualla — ja saattaa olla missä tahansa. Ellei hän voi itse, omalla pohjallaan, ratkaista oman olemassaolonsa keskeisimpiä kysymyksiä — kuka voi ne ratkaista hänen puolestaan?

KYÖSTI SKYTÄ KOLLEKTIIVISESTA ITSETEHOSTUKSESTA

Kun vastaleivottuna ylioppilaana osallistuu opiskelijain mielenosoitukseen, joka on järjestetty sotasyllisoikeudenkäynnin aloittamisen johdosta, tuntee juhlallista värinää kuulumisesta tähän joukkoon. Me olemme oikealla asialla, isänmaan asialla, nuo muut ovat ehdottomasti väärässä.

Kun akateeminen promootiokulkue etenee verkkaisesti katua pitkin, on hetki epäilemättä juhlallinen. Mukana olijat ovat mystillisen, kollektiivisen yhteydentunteen vallassa. Syvällä mielen pohjassa viipyy tiedostamaton tunne siitä, että me olemme isänmaan kermää, että nuo tuolla kadun varsilla ovat vähän alempaa ihmislaajia... Sama tunne asustaa siinä akateemisissa kermassa, joka on kokoontunut frakkipukujuhlaan jossakin pikkukaupungissa: me olemme kokoontuneet omaan juhlaamme arkisen työn lomassa, työn, jonka tarkoituksena on palvella isänmaata...

Kun seurakunnan sisärengas, muutamia kymmeniä muutamasta tuhannesta, istuu seurakuntasalissa viettämässä rukouslauantaita, tuntevat sen jäsenet kuuluvansa valittujen joukkoon. Tuolla ulkona liikkuvat tänäänkin, rukouslauantaina, maailmanlapset kadotuksen tiellään...

Kun liitosalueen pistetalossa asuva toimistopäällikkö Matti Mutikainen ikkunastaan huomaa, että — kas vaan — naapuri on ostanut itselleen auton, menee hän tätä tervehtimään. »Täytyy tässä tulla esittäytymään... Onhan sentään asuttu samassa talossa jo vuosia... Niin. Hyvä auto se on tuo Simca, helppo ohjata. Minä tässä satuin saamaan Volvon, niinkuin naapuri on kai huomannut...»

Kaikissa tapauksissa on kysymys samasta asiasta: tyydytyksestä, joka syntyy, kun voimme samastaa itsemme jonkin kollektiivin kanssa. Tämä on naamioitua itsetehostusta; kollektiivinen itsetehostus pyhittää itsetehostuksen tarpeen omissa ja muiden silmissä. Meidän ei tarvitse hävetä sitä emmekä ole loukkauskiveksi muille. Tämän itsetehostuksen pohjalta ei synny mitään etiikkaa, vaan pelkkää moralisointia. Natseilla on oma moraalinsa, kommunisteilla omansa, kristillis-isänmaallisilla kansalaisilla, kapitalisteilla, papeilla, tiedemiehillä, lääkäreillä, kaikilla omansa. Tämä kollektiivinen moraalit suuntautuu aina nonkonformisteja, toisin ajattelevia vastaan. Siksi sen pohjalta ei voi koskaan syntyä mitään etiikkaa.

Jos joku yksilö esittää ajatuksen, joka ei ole sopusoinnussa minkään ryhmän kollektiivisen ideologian ja moraalin kanssa, hänet leimataan 'idealistiksi'. Näin voidaan teilata kuinka elinvoimainen ja käyttökelpoinen aate tahansa pitkiksi ajoiksi. Ne jotka aikoinaan vaativat valtiollisia oikeuksia yhteiselle kansalle, olivat sen ajan näkökulmasta vaarallisia tai ainakin sinisilmäisiä idealisteja. Kuitenkin heidän ajatuksensa olivat rattiita ja realistisia ja perivät aikanaan maan.

Kollektiivinen itsetehostus on erittäin vaarallinen siitä syystä, että taitavat ja kyynilliset johtajat käyttävät sitä hyväkseen tarkoituksperi-

ensä toteuttamiseen. Se tapahtuu luomalla yhteisiä uskomuksia, symboleja ja myyttejä, joiden ympärillä joukot sitten kokoontuvat yhä tiiviimmin, yhä sokeampina, suggestion vallassa. Kun näitä myyttejä luodaan samanaikaisesti eri leireissä, ryhmät valtaa halu voittaa ja tuhota toisensa.

Meillä Suomessa on tässä suhteessa täysi piirileikki käynnissä. Meillä puhutaan lakkaamatta vastustamisesta: kommunismin vastustamisesta, kapitalismin vastustamisesta, kirkon vastustamisesta, leskisläisyyden vastustamisesta jne. loputtomiin. Ei oivalleta, että mitä enemmän vastustetaan, sitä tiiviimmin vastustajat kokoontuvat omien tunnistustensa ympärille ja sitä kovempi on sota. Kaikkein tyhmintä on, jos elinvoimainen vastustaja koetetaan tappaa diskriminoimalla se. Tällöin se vain takertuu lujemmin uskomuksiinsa.

Kun henkisesti terve ihminen huomaa suhteensa johonkin lähimmäiseensä menneen vinoon, hän kääntyy välittömästi tämän puoleen tiedustellen: Missä vika? Olenko tahtomattani loukannut sinua? Voimmeko keskustella asiasta? Tällaisiin kysymyksiin on lähimmäisen vaikea vastata torjuvasti, sillä ihminen ei halua muille osoittaa olevansa haluton rakentamaan rauhaa.

Ryhmien välillä on tällainen aito, terve välittömyys yleensä tuntematon. Ryhmien asenne on: me olemme oikeassa, naapurit väärässä, ottakoot siis ensimmäisen askeleen. Ryhmien kanssakäymistä rasittavat arvovaltanäkökohdat, poliittiset realiteetit, turhat muodollisuudet. Nämä kaikki tekevät konfliktit vaikeammin hoidettaviksi, vaarallisemmiksi, ja avointen selkkausten mahdollisuudet suuremmiksi.

Mikä saa ihmisen alituisesti hankkimaan uutta omaisuutta, entistä kalliimpaa ja hienompaa, kun hän ei ehdi entistäkään hoitaa ja siitä nauttia? Mistä johtuu lakkaamaton piirileikki uuden tavaran ympärillä?

Mikä lienee syynä siihen, että 'kansantaloudellisiin' näkökohtiin vetoamalla vastustetaan esim. uusien työtilaisuuksien luomista Itä- ja Pohjois-Suomen syrjäseuduilla samanaikaisesti kun itse eletään mukavuudessa ja yltäkylläisyydessä?

Näitäkin kysymyksiä voidaan tarkastella kollektiivisen itsetehostuksen näkökulmasta. Omaisuuteen kohdistuu arvonantoa. Mammonismi pohjautuu tahalliseen tai tiedostamattomaan haluun erottua yhteisestä kansasta, rakentaa 'etäisyyden arvovaltaa'. Se on merkki, ettei työtä, elämää ja olemassaoloa sinänsä koeta riittävän arvokkaana. Suhde kanssaihmiin, ihmiselämän eettinen puoli, näyttää kärsineen haaksirikon. Siitä tämä luonteeltaan primitiivinen itsetehostus, jolle aito elämänilo ei voi rakentua.

Läheistä sukua mammonismille on elämän arvon 'kohottaminen' ruoilla ja juomilla. On kuin ihminen luonnosta loitotessaan joutuisi tyhjyyteen, jota hän yrittää sokeasti täyttää materiaalilla vahingoksi ruumiilleen ja hengelleen. Länsimaaisessa kulttuuripiirissä on ihminen verraten lyhyessä ajassa joutunut aliravitsemuksen tilasta yliviritsemuksen tilaan. Keskitien viisaus näyttää olevan ihmisluonnolle käsittämättömän vaikeata.

Mutta sanottaneen että ihminen on sosiaalinen eläin. Ei häntä voi erottaa joukosta häntä itseään vahingoittamatta.

Edellä on viitattu tosiasiaan, ettei kollektiivinen itsetehostus suinkaan yhdistä ihmisiä, vaan jakaa heidät toisilleen vihamielisiin ryhmiin. Ihminen voi kuitenkin saada kipeästi kaipaamaansa turvallisuudentunnetta siitä, että hänet tunnustetaan ja hyväksytään pelkkänä

ihmisyksilönä eikä jotakin aatetta, oppia tai moraalia tunnustavan ryhmän jäsenenä. Eikö tätä juuri Jeesuskin tarkoittanut? Jung sanoo («Nykyhetki ja tulevaisuus»), että »juuri kristinusko muista uskonnoista eroten opettaa vertauskuvan, jonka sisältönä on ihmisen ja ihmisen pojan yksilöllinen elämäntapa, ja käsittää tämän yksilöllisen ilmiön jopa Jumalan ruumiillistumaksi ja ilmoitukseksi. Täten saa ihmisen itsensä löytäminen merkityksen, jonka kantavuutta pystytään tuskin vielä arvioimaan. Liian paljon ulkonaista on vielä välittömän sisäisen kokemuksen tiellä. Ellei yksilön itsenäisyys olisi monien salainen kaipuu, olisi yksilöllä tuskin mahdollisuutta jäädä henkisesti ja moraalisesti eloon kollektiivisessa sorrossa».

Mutta mitä voimme asettaa kollektiivisen itsetehostuksen tilalle? Kristillisen nöyryydenkö, jota kirkko on jo kohta kaksi vuosituhatta saarnannut?

Minusta tuntuu, että kirkon puheessa kristillisestä nöyryydestä piilee eräs ammottava kuilu kirkon opin ja nykyajan ihmisen välillä. Ensiksikin: kristillisestä nöyryydestä, sellaisena kuin se on esiintynyt esim. erakoissa, munkkikunnissa, kirkon palkkapaimenissa ja kaiken maailman farisealaisissa, on ihminen ehtinyt jo saada tarpeekseen. Toiseksi: psykologia on jo pitkään puhunut itsetehostustarpeesta ihmisen primus motorina. Tuntuu täysin järjettömältä puhua esim. rippilapselle nöyryydestä, kun tätä rippilasta ylläpitävä yhteiskunta samanaikaisesti perustuu taloudellisena, sosiaalisena ja fyysisenä kilpailuna ilmenevään itsetehostukseen. Ei ole ihme, että nuorten korvat sulkeutuvat peruuttamattomasti kirkon opille ja etiikalle.

Nuori ihminen, puolustaessaan itseään vanhempien kollektiivista maailmaa vastaan, ei voi vedota mihinkään sosiaaliseen tai ekonomiseen asemaan. Hänellä ei ole muuta tietä kuin vaatia persoonallisuutensa hyväksymistä sellaisenaan. Hänellä täytyy siis olla usko omaan yksilölliseen ihmisarvoonsa. Nuorelle ihmiselle parhaimmillaan onkin olennaista aito, sanoisiko irrationaalinen itsetunto. Eikö tämä itsetunto ole sukua Jeesuksen irrationaaliselle, kollektiivisesta itsetehostuksesta vapaalle itsetunnolle?

Mutta kun ihminen 'kypsy', nuoren ihmisen yksilöllinen itsetunto ja totuudellisuuden tarve vaihtuu kollektiiviseksi itsepetokseksi ja itsetehostukseksi, nuoren emotionaalinen ja eettinen taju vaihtuvat karkeudeksi ja itsekkääksi materialismiksi. Eikö meidän pitäisi pyrkiä kaikin tavoin vahvistamaan näitä »poikaihmissen» ominaisuuksia? Eikö kirkonkin olisi syytä lakata puhumasta perin juurin pahasta ihmisestä ja alettava korostaa perimmäistä hyvää hänessä?

«Te olette kuulleet sanotuksi: Rakasta lähimmäistäsi ja vihaa vihollistasi. Mutta minä sanon teille: Rakastakaa vihollisianne ja rukoilkaa niiden puolesta, jotka teitä vainoavat.»

Ketkä ovat ihmisen lähimmäisiä ja ketkä vihollisia nykyisessä yhteiskunnassa? Sosiologista terminologiaa käyttäkseni: lähimmäisiä ovat sisäryhmien ja vihollisia ulkoryhmien jäsenet. Näin meitä kaikkien aateryhmien taholta opetetaan.

Jos joku hyökkää kimppuumme puukko kourassa, me tietenkin puolustaudumme. Tässä ei kuitenkaan ole kysymyksessä vihollinen a priori, joten häntä vastaan ei ole tarvis virittää taistelumieltä ja vihaa. Sitäpaitsi tämänkin kaltaiset sairaiden ihmisten hyökkäykset käyvät harvemmiksi, jos kollektiivinen itsetehostus vähenee ja ihmisyksilö kohotetaan arvoonsa, jos ihmistä opitaan kaikilla tahoilla lähestymään yksityisenä ihmisenä eikä jonkin ryhmän jäsenenä. Ryhmiä ei tietenkään voida poistaa; ne ovat yhteiskuntaa käynnissä pitävän koneiston osia. Mutta niiden tuhoisaa, yksilöä sortavaa ja muottiinsa pakottavaa voimaa voidaan yhä enemmän heikentää.

1

Federico Fellinin elokuvat kertovat ihmisen, kristityn, vaelluksesta kohti milloinkaan saavuttamatonta etäisyyttä, hämärtyvää horisonttia; vaelluksesta, joka vain kerran pysähtyy ja silloin lopullisesti. Fellinin elokuvissa liikkeestä on tullut itsetarkoitus, vain liike on elämää, pysähtyminen, paikalleen jääminen merkitsee kuolemaa, hidasta tai äkkinäistä yhteyden katkeamista kaikkeen elolliseen. Fellinin symboliikka muodostuu paljolta pysyvistä ja helposti tajuttavista elementeistä, niistä silmin havaittavista tekijöistä, jotka ovat keskeisiä ympärillämme avautuvalle ajattomalle maailmalle: tiet ja meri ovat hänen filmiensä peruskuvastoa, ne muuttuvat voimakkaasti vertauskuvallisiksi ja saavat kristillisen sävytyksen. Mutta tässä Fellinin maailmassa etsivä ei löydä eikä kolkuttavalle avata, vaan matka jää ainoaksi tavoitetuksi arvoksi ja tiedoksi: ihmiset ovat hukanneet taivasosansa kulkiessaan eteenpäin, he eivät löydä kanssakulkijoitaan saati jumalia, he ovat kadottaneet kyvyn rakastaa toinen toisiansa. »Tie» (La Strada) on Fellinin teokista raamatullisin: sen maisema on yhtä ankaran pelkistettyä kuin luomiskertomuksessa, sillä myös »Tiessä» maa on autio ja tyhjä; kaukaisuuteen avautuva maa ja meri, läpitunkeva tuuli ja lehvistönsä menettäneet, alastomat puut muodostavat taustan yksinäisille ja yhteiselämään kykenemättömille ihmisolennoille, kiertäville sirkustaiteilijoille, joiden suhteista muodostuu vertauskuvallinen kolmio. Zampano edustaa animaalisessa itsekkyydessään ihmisen fyysistä minää, Gelsomina on sielu, hän on salatussa yhteydessä koko elollisen kanssa; ihmisten, eläinten, esineiden, ilmiöiden, kaiken, mikä on olemassa; »Il Matto», »Hullu» toimii jäljelläolevassa komponenttina, hänen tehtävänään on ilmentää ihmisen pyhän kolminaisuuden kolmatta ulottuvuutta, järkeä. Näin keskiaikaisen rajoitettua näkemystä ei Fellini tietenkään meille ilmaise, vaan pukee abstraktionsa ihmisen monitahoiseen olomuotoon, niin kuin Ingmar Bergman »Viettelysten illassa» ja »Seitsemännessä sinetissä», jotka kertovat nekin pakonomaisesta vaelluksesta, ikuisesta matkanteosta Eedenistä itään.

2

Gelsomina elää paratiisillisessä alkutilassa, kaukana hyvän ja pahan tuolla puolen, meren synnyttämänä myyttillisenä olentona. Jouduttuaan irrotetuksi ja irtileikatuksi perusympäristöstään hän hetki hetkeltä kadottaa osan itseään murtuen pala palalta kohti viimeistä paikalleenjääntiä, peruuttamatonta erkanemista Zampanosta, joka siitä lähtien on tuomittu kulkemaan yksin, ikuisesti edelleen kiiruhtavana Ahasveruksena. Gelsominan ja Zampanon eroamiseen yhdistyy uusi elementti, lumi, joka tuo tälle keskeiselle kohtaaukselle puhdistavan ja vapauttavan ilmeen. Tapettuaan »Il Matton» ja jätettyään Gelsominan yksin Zampano on jumalia uhmaavassa sokeudessaan tukkinut kaikki paluutiensä, jäljellä on vain tuskallisen hidas päättyminen, eläminen viimeiseen hengenvetoon saakka internoituna omaan minäänsä, ilman ihmisiä, ilman jumalia. Zampanolle kanssaihmiset ovat olleet vain käytöesineitä, objekteja; hänen on mahdoton tajuta, että jokainen maailmassa elävä olento on myös subjekti, korvaamaton ja ylitsepääsemättömän arvokas itselleen. Zampano ei koe maailmaa rikkomattoman yhtenäiseksi kuten Gelsomina, jolle puutkin ovat rakkaita ja läheisiä ystäviä; Zampano tyytyy tyydyttämään tarpeensa, on valmis ottamaan anta-

matta mitään sijalle. Gelsomina ei hallitse maailmaa analyysin kautta, kuten »Il Matto», joka tehdessään huimaavaa köysitemppua on henkisesti muiden yläpuolella ja saavuttamattomissa, norsunluutornissa, josta hän ivaa alhaalla hämmöttäviä lähimmäisiään; sillä Gelsomina ei tahdo etääntyä vaan lähestyä, eläytyä ympäröivään ja antautua sille kokonaan. Hänen hyvytensä on pyyteetöntä, alkukristillistä. »Cabirian öissä» Fellini astuu vielä askeleen paradoksin suuntaan miltei dostojevskilaiseen tapaan: Cabiria, laupeudessaan Gelsominan sisar, on ilotyttö kuten Sonja »Rikoksessa ja rangaistuksessa». Aminattinsa tähden hän on predestinoitu välinpitämättömyyteen sekä »moralistien» että niiden taholta, jotka häntä käyttävät hyväkseen; kaikki hänen yrityksensä itsensä tarpeelliseksi tuntemiseen ja normaalimaailmaan palauttamiseen ovat tuomitut epäonnistumaan.

3

»Cabirian yöt» merkitsee Fellinin kohdalla siirtymistä pois mytologian kahleista. Ihmiset eivät enää esitä mitään eivätkä toimi rajoitetun yksiselitteisesti »Ihanassa elämässä» (La Dolce Vita), joka on mahdettava yritys vangita elämä, sen rajoittamaton liike filminauhalle. »Ihana elämä» toteuttaa elävän kuvan alkuperäistä ihannetta — kuvien liikkumista ja ihmisen liikkumista kuvassa — ilman häiritseviä sivutarkoituksia, pelkkänä ja ainoana pyrkimyksenään luoda monitahoinen näky ihmisten eri suuntiin risteilevistä ja toisia vain sattumoisin leikkaavista elämänvaelluksista ja kohtaloista. »Ihanan elämän» henkilöistä tunemme ainoastaan lehtimies Marcellon, sillä me koemme maailman samoin kuin hän: alati virtaavana, milloinkaan pysähtymättömänä, ihmisten fyysisestä läheisyydestä huolimatta kaukaisena ja pois liukuvana. Kuten Marcellon niin mekin näemme »Ihanan elämän» ihmisistä vain ulkoisen olemuksen, mutta emme muuta: kun yritämme tarttua heihin, saada heistä otetta, niin tilalla onkin jo toinen ihminen, yhtä vieras kuin edellinen. Kuten Fellinin »vetelehtijät», »i vitelloni», niin Marcellonkin etsii turhaan stabiilia asemaa labiilissa maailmassa; hän ei tajua kuin vasta kokemisen kautta, että pysähtynyt asema, kutsumuksen rikkeen täyttäminen, on järjetön abstraktio. Täydesti eläminen kuuluu pyhimyksille, Gelsominalle, joita Via Veneton ihmistungoksessa ei voi löytää. Gelsomina on kuollut ja Marcellon lähtee siitä mihin Zampano jää: ehdottomasta yksinäisyydestä. Marcellon on kuitenkin ylempänä kuin monet kanssaihmisensä, sillä hän tajuaa oman tilansa, oman kykenemättömyytensä auttaa pudonneita ja välinpitämättömyytensä ihmisten kärsimyksiä kohtaan; hän on kuin Dostojevskin »kellariloukon» asukas tai Camusin Jean-Baptiste Clamence, jotka ovat analysoineet maailman niin rikki, ettei siihen jää enää tilaa hengittää. Fellinin katkeruus syntyinlangenneen ihmisen osasta purkautuu joskus sääli-mättömänä ja irvokkaana: »Cabirian öiden» ja »Ihanan elämän» kohtaukset ihmisjoukkojen mielettömästä ja toivottomaksi osoittautuvasta jumalkaipuudesta, kristillisestä massahysteriasta, osoittavat vastaansanomattomasti taivaan ulottumattomuuden ja jokahetkisen kuuromykkyyden. Ihmisen kohtaloksi jää tuskallinen umpioituminen sekä loppuun asti kestävä ponnistelu umpion, hermeettisen tilan, murskaamiseksi. »Ihanan elämän» alku ja loppu nitoutuvat yhteen padoten vapaana virtaavan tapahtumisen: korkealla ja tavoittamattomissa ihmisten yläpuolella lentävä Kristus-patsas ja »Tiestä» ja »Vetelehtijöistä» tuttu meri ovat kummatkin yhtä etäällä, yhtä luoksepääsemättömissä. Paratiisin portit ovat Fellinin ihmisille ikuisesti lukitut. Mutta heidän elämänsä jatkuu loppuun saakka vaikka ei kestäkään ikuisesti: Zampano ja Marcellon eivät pysähdy, vaan lähestyvät hetki hetkeltä seutua joka ei ole paikka tällä heidän matkallaan, ainoalla.

pekka lounela

Jouduin etsimään käteeni Katsauksen numero 2/1960. Tällä samalla palstalla polemisoin siinä Lahti-lehden pakinoitsijanimimerkkiä vastaan, joka oli väittänyt, että meikäläisen lehdistön enemmistö on tuominnut voimakkaasti juutalaisvainot ja Etelä-Afrikan rotusorron. Nimimerkki tarkemmin sanoen intti vastaan, kun olin todennut, ettei niin tapahdu.

Nyt meillä valitettavasti on Etelä-Afrikan osalta konkreettinen esimerkki. Valkoihoinen rotusorron vastustaja, isänmaastaan karkoitettu David Segal vieraili Pohjoismaissa ylioppilaiden kutsumana, myös Suomessa. Helsingin Sanomat kirjoitti: »Tästä aikamme vaikeasta ongelmasta (rotukysymyksestä) voi itsekukin olla mitä mieltä haluaa...» Ilta-Sanomat formuloi näin: »Suomi sijaitsee kaukana näistä ongelmista, sekä maantieteellisesti että ajatuksellisesti. Tämä ei tietenkään estä ketä tahansa olemaan mitä mieltä tahansa näistä asioista, se on jokaisen oikeus.» Uusi Suomi lainasi Helsingin Sanomia, mikä riitti sen kannanotoksi. Vain Ylioppilaslehdessä tuotiin voimakkaasti esille »riippumaton» valistunut kanta.

En ole sattunut näkemään Lahti-lehteä, mutta olisin kiitollinen, jos saisin käsini materiaalin, joka osoittaisi lehdistön enemmistön tuomineen toisin kuin edellä siteeratut suuret julkaisut.

Asiaan kuuluu, että mr. Segalia todistellaan kommunistiksi — »hän liikkuu kommunistisen (?) Ghanan puolidiplomaattisella passilla. Hän kieltää olevansa kommunisti, ennen kuin kukaan on häntä sellaiseksi leimannut.» Ilmeisesti Segalilla on hyvät tiedot Suomen olosuhteista, kun hän kieltää: hän tietää, että meillä on tapana leimata henkilö kommunistiksi sen enempää tuumimatta. HeSa antaa meikäläisestä mielipiteenmuodostuksesta masentavan todistuksen. — Mainittakoon että Dagens Nyheter, jota ei pinttynein MRAlainen voi leimata kommunistiseksi, on vuosikausia myöttämieleisesti seurannut ja selostanut Segalin toimintaa Etelä-Afrikan rotusortoa vastaan.

Suomalaisten asema kansainvälisessä aktiossa on muihin Pohjoismaihin verrattuna kovin heikko: boikotti, jonka ammattiyhdistysliikkeet, työväenpuolueet ja ylioppilaat ovat järjestäneet, on meillä jäänyt olemattomaksi. Opiskelumahdollisuuksia ei ole myöskään pystytty järjestämään etelä-afrikkalaisille neekeriylioppilaille; esimerkiksi norjalaiset tempasivat viime keväänä parin opiskelijan oleskeluun tarvittavat varat.

Meidän omatuntonme taitaa nukkua. Se on surullista, kun muistetaan, että me olemme historiassamme pariin kertaan joutuneet kolkuttelemaan muiden omaatuntoa. Ylioppilaskuntien Liitto on Segalin kutsumalla näyttänyt esimerkkiä; miten saataisiin lehdistö heräämään?

Meillä ei ole puolueetonta ja pätevää tietoa Afrikan nykyhetkestä. Suuret kansainväliset uutistoimistot eivät ole kiinnostuneita siitä, niiden uutisten sävy määräytyy muilla perusteilla. Tämä voitiin taas kerran todeta kun saatiin varmuus Patrice Lumumban murhaamisesta. Vasta nyt hoksattiin, että Kasavubu-Mobutu-Tshombe-systeemissä taitaakin olla jotain mätää.

Gummerukselta ilmestyi jouluksi Per Wästbergin Rhodesian-rapotti

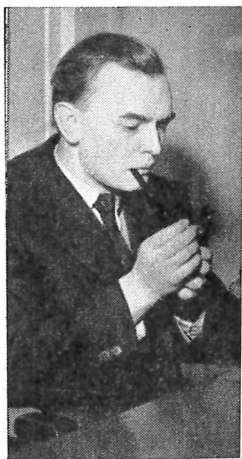
Kielletty alue. Siinä valotetaan apartheidia ja valkoisen yläluokan asennetta mustiin orjiinsa nähden. Kirja on valistava, mutta hiukan löysä: Wästberg ei ole sellainen reportteri, joka pystyisi samojen kansien välissä selostamaan tilannetta ja havainnollistamaan sitä terävästi dokumentoiden. Teosta on silti suositeltava niille, jotka ovat kiinnostuneita tiedosta.

Tragikoomilliselta tuntuu, että halumme olla tietämättä maailman tapahtumista aiheuttaa aggressioita syyttömiä kohtaan. Ihmiset kirjoittelevat lappalaisista ja mustalaisista, kun heitä muistutetaan inhimillisistä, suorastaan kristillisistä velvollisuuksistaan Kongon nälkäänäkeviä kohtaan.

Traagillista on se, että suurten sanomalehtien palstoilla julistetaan, ettei meidän tarvitse välittää sorrosta ja hädästä, ellei sitä esiinny aivan naapuristossa. Viro ja Baltian maiden onneton kohtalo tuodaan tässä yhteydessä esille: mutta halutaan auttaa vain niitä.

Koomillista taas on se, että vuosisatainen lähetystyö joutuu äkkiä jossakin määrin uuteen valoon. Mutta siitä ei uskalleta puhua mitään, vaikka nyt olisi mahdollisuus nolata ne, jotka ovat nauraneet villasukkien kutomista pakanalapsille.

Kotimaassa liikehtii poliittinen keskusta. Aatteellinen tulos tähän mennessä käydyistä keskusteluista: tärkein erimielisyys koskee sitä, että jokainen haluaisi olla keskimäinen.

Pekka Lounela:

PÄÄKIRJOITUS

lehteen nimeltä Goethe & Schiller News

Havaitsemme palokunta-asiaa tarkastellessamme: tehtävä, jotakin on joskus vihdoinkin tehtävä, pantava liekaan, vastustettava turismia ja hyrismiä, pääministerit, pukki ja puolustusministeri, maatalousministeri makkiin, oikeusministeri oppiin, maatalous mappiin. Viro virolaiselle, karjala karjalaiselle, siika siikalalle ja kalalle, lesket leskiselle, lind blomille, salmisille saukkosille, kesäsille, talveloille, simosille, sumusille, sumu silmään, susille. Tämä on nyt se uusi puolue, ehdotamme nöyrimmästi kapinaa kuten napinaa ehdotamme apinaa.

Havaitsemme vielä, selvästi havaitsemmekin,
kirkko ja siveys on erikoisalamme, papeista on aloitettava
— nämä rikkinäiset ajat ovat täynnä epätoivoisia,
vapauttakaamme palokunta papeista ja siveydestä siis
rikkinäisyydestä, jonka valtakunta ei ole tästä maailmasta,
päästäkäämme pois, ilma pois ja taivaaseen,
tämän rikkinäisen ajan ihmiset tarvitsevat jotakin:
ei se ole siveys, pappila kahdeksan huonetta ja
kaksi keittiötä, kasvimaata ja piika ja renki, puusee veesee
ästeetee sano ästeetee.

Papeista edelleen, alas tuomarit, sillä ne tuomitsevat väärin
ja lait on muutettava ja rikolliset vapautettava,
alas lääkärin, ne parantavat terveitä ja sairastavat
tartuttavat sairaita, mielisairaille heti vapaus,
sieltä löytyy keisaria ja presidenttiä näin köyhälle maalle,
yleinen äänioikeus muillekin vähämielisille, meillä jo on,
vääräys vallitsee kun vain harvat typerät hallitsevat,
vapautuneet tilat heti käyttöön, tuomarit,
siinäpä ajatus,
tuomarit vangitaan ja tuomitaan rikoksistaan,
mutta oikeuskansleri vapautetaan vain toimesta, hän lukee
siveetöntä kirjallisuutta, hänestä on toivoa.

Muuten olemme sitä mieltä, että kirjarovio pystytettävä
joka torille, kirjallisuus hävitettävä, se on siveää
(perustettava Kustannus Oy Pöytäkirjat julkaisemaan parhaat palat
oikeuslaitoksemme tuotannosta, rutsaus ja haureus ja veriset vaatteet)
taide ja taulut poltettava, viulut vingutettava poikki,
rummut paukuttettava puhki; kirjan kirjoittaminen
maalin maalaaminen on vastavallankumous, tiede tekniikka
taantumus, litteratuuri lailla kiellettävä kidutuksen uhalla,
lukeminen rangaistava. Muuten ei maailmasta lopu
tuhertajat väärentäjät stipendiaatit,
sihteerit ja ministerit hallitusmuotoineen, nappi niskaan,
museot muserrettava ja kirjastot kiristettävä, opettajat
— mikä sen toivottomampaa — lopetettava, koulut
on opin alku ja loppu, tuleen koulut,
liittykää palokuntaan, palo kuntaan.

Mitä tehdään toimittajille, jotka puolesta sanasta tekevät
puolesta sanasta puoleen valheeseen, saloille ja
kanteleille: soitto soimaan, petäjäan, mylly mäkeen,
puolitoista myllynkiveä kaulaan, luodolle ja simpuraan.
Kustantajat ansaitsevat oman lukunsa, tietien tahtoon
panevat poikiaan asialle, kustan takoot kerrankin
kun sananvapaus on lakkautettu ja pykälät pantu puhumaan,
vapaat lehdet, viikkosanomat, yhtyneet ja erinneet,
nurin kaikki, kyyditykset taas käytäntöön,
rajan yli omistajat, mainostajat, sarjakuvat, sankarit,
urheilijat unkariin ja professorit provinssiin,
pää pois pääjohtajilta ja johtimet johtajilta,
alustajat alasti, koko lasti, sillä

*Goethe & Schiller Sanomat, syökää mittanne
p(ot)askaa, tilatkaa heti viideksi vuodeksi, rahat meille,
hintaa vain 100 000: — vsk. (tämä on lükeyritys)
teille lukemista loppuiäksi, hauskaa, kevyttä,
runomuotoista.*

IRIS MURDOCH on englantilaisen nykykirjallisuuden lupaavimpia kykyjä. Lisäksi hän opettaa filosofiaa Oxfordissa, samoin kuin miehensä, jolta hän ilmoittaa saaneensa vaikutteita kirjoituksensa.

Iris Murdoch

KUIVUUTTA VASTAAN

POLEEMINEN LUONNOS

Moitteet, jotka tahdon esittää, koskevat pääasiassa proosaa eivätkä runoutta ja ensisijassa romaaneja eivätkä draamaa. Ne ovat lyhyitä, yksinkertaistettuja ja mahdollisesti rajoittuneita. Niiden ei pidä tulkita sisältävän mitään täsmällistä kuvaa »kirjailijan tehtävästä». Kirjailijan tehtävänä on kirjoittaa paras kirja, jonka hän osaa kirjoittaa. Nämä huomautukset koskevat vapaamielisten demokratioiden ja erityisesti hyvinvointivaltioiden kirjallisuuden taustaa siinä mielessä, missä tämän on oltava jokaisen vakavasti otettavan arvostelun kohde.

Elämme tieteellistä ja antimetafyysistä aikaa, jona uskonnon opin-kappaleet, kielikuvat ja määräykset ovat menettäneet paljon voimastaan. Emme ole toipuneet kahdesta sodasta emmekä Hitlerin kokemisesta. Olemme myös Valistuksen, Romantiikan ja vapaamielisyyden perillisiä. Nämä ovat tekijöinä pulmassamme, jonka pääpiirre nähdäkseni on se, että meille on jäänyt aivan liian kapea ja hatara käsitys inhimillisestä persoonallisuudesta. Selitän mitä tällä tarkoitan.

Filosofia, kuten lehdistökin, on sekä aikansa opas että peili. Luokaamme pikainen silmäys anglosaksiseen ja ranskalaiseen filosofiaan ja katsokaamme, minkä kuvan inhimillisestä persoonallisuudesta saamme näistä kahdesta viisauden talletuspaikasta. Anglosaksinen filosofia on saanut kaksi syvintä virikettään Humelta ja Kantilta, eikä nykyisessä filosofisessa käsityksessä ole vaikeata nähdä näiden kahden suuren ajattelijan työtä. Tässä käsityksessä yhtyy materialistinen behaviorismi dramaattiseen näkemykseen yksilöstä yksinäisenä tahtona. Ne tukevat toisiaan. Humelta Bertrand Russelin välityksellä ja matemaattisen logiikan ja tieteen ystävällisellä avulla saamme ajatuksen, että todellisuus on viime kädessä materiaalien atomien kvantiteetti ja että mielekkään kielenkäytön on oltava suorassa tai epäsuorassa yhteydessä näin käsitettyyn todellisuuteen. Tämä tilanne oli mitä värikkäimmin esitetty Wittgensteinin *Tractatus*issa. Sitä muuttaa hiukan viimeaikainen filosofia, erityisesti Wittgensteinin myöhemmät teokset ja niistä juontuva Gilbert Rylen työ. Atomistinen humelainen kuva on hylätty eräänlaisen (monessa suhteessa ihailtavan) käsiteanalyysin hyväksi. Se korostaa käsitteiden rakenteellista riippuvuutta arkikielestä, jossa ne ovat muodostuneet. Tällä analyysillä on merkittäviä vaikutuksia hengen (mielen) filosofiaan, jossa se ilmenee muunnettuna behaviorismina. Karkeasti sanoen: sisäinen elämäni, niin minun kuin muidenkin, on määriteltävissä olemassaolevaksi vain soveltamalla siihen yleisiä käsitteitä, jotka voidaan muodostaa vain ulkoisen käyttäytymisen perusteella.

Tämä on kuvan toinen, humelainen ja Humen jälkeinen puoli. Toiselta puolen saamme Kantilta sekä myös Hobbesilta ja Benthamilta John Stuart Millin välityksellä kuvan yksilöstä vapaana rationaalisena tahtona. Poistamalla Kantin metafyysinen tausta tämä yksilö nähdään yksinään olevana. Vähän lisää utilitaristista toivekkautta ja hänet nähdään huomattavan oppimiskykyisenä. Lisäämällä vielä nykyaikaista psykologiaa hänet havaitaan kykeneväksi itsetuntemukseen tieteen ja terveen järjen hyväksymien menetelmin. Niinpä meillä on nykyaikainen ihminen sellaisena kuin hän esiintyy monissa viimeaikaisissa etiikan tutkimuksissa ja, niinkuin luulen, suuressa määrin yleisessä tietoisuudessa.

Tapaamme hienostuneen kuvan tästä ihmisestä esimerkiksi Stuart Hampshiren kirjassa »Thought and Action» (Ajatus ja toiminta). Hän on järkevä ja täysin vapaa lukuunottamatta sitä, että hänen itsestään tietoisuutensa aste saattaa vaihdella. Moraalisesti puhuen: hän hallitsee kaikkea, mistä hän on tietoinen, ja hän on täysin vastuullinen toimintoistaan. Mikään ei ylitä hänen voimiaan. Hänen sisäinen elämänsä jakautuu hänen tekoihinsa, valintoihinsa ja uskomuksiinsa, jotka myös ovat tekoja, koska uskomus voidaan todeta vain sen ilmaisusta. Ainoa moraalia osoittava sana, jota hän tarvitsee, on »hyvä» (tai »oikea»); sana, joka ilmaisee päätöksen. Hänen rationaalisuutensa ilmenee tietoisuutena tosiasioista, koskivatpa ne maailmaa tai häntä itseään. Hänen perimmäinen hyveensä on vilpittömyys.

Katsoessamme ranskalaista filosofiaa voimme nähdä oleellisesti saman kuvan, ainakin siinä sen osassa, joka on eniten kiehtonut mielikuvitusta; tarkoitan Jean-Paul Sartren teoksia. On mielenkiintoista, miten tavattoman kantilainen tämä kuva on huolimatta kaikesta Sartren velallisuudesta hegeliläisille lähteille. Tässäkin yksilö on kuvattu yksin olevana ja täysin vapaana. Ei ole mitään ylittävää (transkendentista) todellisuutta, ei ole vapauden asteita. Yhtäällä on psykologisten halujen sekä sosiaalisten tapojen ja ennakkoluulojen joukko, toisaalla on tahto. Joissakin luonteeltaan hegeliläisimmissä draamoissa on sielulla luonnollisesti osansa, mutta tahdon yksinäisyys säilyy. Tästä johtuu ahdistus. Tästä johtuu myös Sartren filosofian erityinen anti-porvarillinen maku, joka tekee sen mieluisaksi monille intellektuelleille; tavallista persoonallisuuden ja hyveiden kuvaa epäillään 'pahasta tahdosta'. Ja jälleen ainoa todellinen hyve on vilpittömyys. Mielestäni ei ole mikään sattuma, että miten paljon filosofista ja muuta kritiikkiä Sartreen kohdistuukin, tämä voimakas kuva on vanginnut mielikuviuksemme. Marxilaiset arvostelijat voivat luultavasti moittia, että se edustaa vapaamielisen persoonallisuusteorian ydintä.

Hyvinvointivaltio on syntynyt suurelta osalta sosialistisesta ajattelusta ja sosialistisista pyrkimyksistä. Se näyttää saattaneen tietyn pyrkimyksen päätökseen ja tätä päätöstä on seurannut periaatteellisen ajattelun väsähtäminen. Jos vertaamme alkuperäisen Labour-puolueen ohjelmanjulistuksen kieltä sen nykyisen seuraajan kieleen, havaitsemme luonteenomaisen köyhtymisen ajattelussa ja kielessä. Hyvinvointivaltio on »poliittisen empirismin» palkka. Se on esittänyt meille sarjan toivottavia mutta rajoitettuja tarkoituseriä, jotka voitaisiin käsittää *ei-teoreettisin määrittelyin*. Tavoittelemalla hyvinvointivaltiota ja sallimalla tämän ajatuksen hallita poliittisen kenttämme luonnostaan teoreettista lohkoa, me olemme suuressa määrin menettäneet teorianamme. Keskeinen käsityksemme on jatkuvasti ohennettu muoto Millin yhtälöstä: Onnellisuus on yhtä kuin vapaus on yhtä kuin persoonallisuus. Utilitarismia vastaan olisi pitänyt syntyä kapina, mutta monestakin syystä näin ei ole tapahtunut. Moore suuntasi 1905 huomion toiminnan mekanismeista sisäistä elämää kohden. Mutta Mooren »kokemus» oli liian lattea käsite ja tieteellinen aikakausi, jonka empiiriset päämäärät ovat yksinkertaiset ja helposti saavutettavissa, on mieltynyt behavioristisempaan filosofiaan.

Mitä me olemme näin menettäneet? Ja mitä meillä ei ehkä koskaan ole ollut? Olemme kärsineet yleisen käsitteiden hukan, moraalisen ja poliittisen sanaston menetyksen. Emme enää käytä laajaa ja todellista kuvaa inhimillisten ja yhteiskunnallisten hyveiden moninaisuudesta. Emme enää näe ihmistä sitä arvojen ja todellisuuden taustaa vasten, joka ylittää hänet. Kuvaamme ihmisen urheana, alastomana tahtona, jota ympäröi helposti käsitetty empiirinen maailma. Totuuden vaikean idean olemme korvanneet vilpittömyyden helpolla idealla. Meiltä on aina puuttunut tyydyttävä vapaamielinen teoria persoonallisuudesta;

teoria ihmisestä vapaana ja erillisenä sekä suhteessa rikkaaseen ja monimutkaiseen maailmaan, josta hänellä on moraalisen olentona paljon oppimista. Olemme ostaneet vapaamielisen teorian sellaisenaan, ympäröivän taustan hinnalla, koska olemme tahtoneet rohkaista ihmisiä ajattelemaan itsensä vapaiksi.

Emme ole koskaan ratkaisseet Valistuksen asettamia inhimillistä persoonallisuutta koskevia pulmia. Varsinainen kysymys on paennut vaihtelevien, helposti saavutettavien käsitysten joukkoon, ja merkillisellä tavalla tämänhetkinen tilanteemme on verrattavissa kahdeksanneentoista vuosisadan tilanteeseen. Ylläpidämme rationalistista toiveikkuutta kasvatuksen tai pikemmin teknologian siunauksellisista tuloksista. Me yhdistämme tähän romanttisen käsityksen »ihmisen asemasta», joka on kuva yksilöstä riisuttuna ja yksin olevana.

18. vuosisata oli rationalististen vertauskuvien ja moraalisten tarinoiden aikakautta. 19. vuosisata oli (ylimalkaisesti ottaen) romaanin suuruuden aikaa; ja romaani kukoisti persoonallisuuden idean ja luokan idean dynaamisen sulautumisen pohjalta. Koska 19. vuosisadan yhteiskunta oli dynaaminen ja mielenkiintoinen ja koska (käyttäksemme marxilaista huomiota) tyyppi ja yksilö saatettiin siinä nähdä yhteensulatettuina, voitiin 18. vuosisadan ongelman ratkaisemisesta luopua. Siitä on luovuttu tähän saakka. Nyt kun yhteiskunnan rakenne on vähemmän mielenkiintoinen ja vähemmän elävä kuin se oli 19. vuosisadalla ja nyt kun hyvinvointitalous on poistanut eräitä ajattelun kiihokkeita ja nyt kun tieteen arvot ovat niin itsestäänselviä, kohtaamme erityisen pimeässä ja hämmentävässä muodossa ongelman, joka todellisuudessa on ollut mukamme Valistuksesta tai nykyaikaisen vapaamielisen maailman alusta alkaen, mihin ajankohtaan se haluttaneenkaan täsmällisesti sijoittaa.

Jos vertaamme 20. vuosisadan kirjallisuutta 19. vuosisadan kirjallisuuteen, havaitsemme joitakin merkitseviä vastakohtaisuuksia. Niin kuin sanoin: tavallaan olimme palanneet 18. vuosisataan, rationalististen vertauskuvien ja moraalisten tarinoiden aikakauteen, jolloin ihmisluonnon idea oli yksikköön perustuva ja yksityinen. 19. vuosisadan romaani (käytän näitä määrittelyitä rohkeasti ja karkeasti; luonnollisesti poikkeuksia oli) ei käsitellyt »ihmisen asemaa», vaan todellisia yhteiskunnassa ponnistelevia yksilöitä. 20. vuosisadan romaani on tavallisesti joko kiteinen ja journalistinen, ts. se on joko pieni näennäisvertauskuvallinen esine, joka piirtää kuvan ihmisen asemasta eikä käsitä »luonteita» 19. vuosisadan mielessä, tai se on laaja, muodoton näennäisdokumentaarinen luomus, 19. vuosisadan romaanin rappeutunut jälkeläinen, joka kertoo kalpein, totunnaisin luontein jonkin empiiristen tosiasioiden elähdyttämän, suorasukaisen kertomuksen. Kumpikaan tämänkaltaista kirjallisuuden lajeista ei käy käsiksi edellä mainitsemaani pulmaan.

Voidaan kyllä todeta, että jos kertomakirjallisuutemme on joko kiteistä tai journalistista, ovat kiteiset teokset tavallisesti parempia. Saatamme palauttaa mieleen »kuivuuden ihanteen», jonka yhdistämme symbolistiseen liikkeeseen, sellaisiin kirjoittajiin kuin T. E. Hulme ja T. S. Eliot sekä Paul Valéry ja Wittgenstein. Tämä »kuivuus» (pienuus, siisteys, itseriittävyys) on romantiikan nemoisis. Se todellakin on romantiikan myöhempää vaihetta. Puhdas, siisti, itseriittävä »symboli», sattumalta esimerkki siitä, mitä sekä vapaamielisyyden että romantiikan esi-isä Kant vaatii taiteelta, on yhdenmukainen yksinäisen, itseriittävän yksilön kanssa. Tämä on jäänyt jäljelle romantiikan toisimaailmaisuudesta, kun »sekavat» humanitääriset ja vallankumoukselliset tekijät ovat menettäneet voimansa. Taiteen kiusaus, jolle jokainen taideteos uhraa, suurimpia lukuunottamatta, on lohduttaa. Nykyaikainen teknologian säikyttämä kirjailija yrittää lohduttaa meitä myytein ja kertomuksin.

Kaiken kaikkiaan hänen totuutensa on vilpittömyys ja hänen mielikuvituksensa fantasiasia. Fantasia käyttää hyväkseen joko hahmottomia päivänunia (journalistinen kertomus) tai pikku myyttejä, leluja, kiteitä. Molemmat luovat tavallaan eräänlaista »unen välttämättömyyttä». Kumpikaan ei käy käsiksi todellisuuteen ja tästä johtuu, että kysymyksessä on »fantasia» eikä »mielikuvitus».

— — —

Sekä T. S. Eliot että Jean-Paul Sartre, jotka ajattelijoina ovat riittävän erilaisia, pyrkivät kumpikin aliarvioimaan proosaa ja kieltämään siltä *mielikuvituksen* osuuden. Runous on heille kielellisten näennäisyyksien luomus; proosa on tarkoitettu selittäväksi ja esittäväksi, se on olennaisesti opettavaista, dokumentoivaa, ilmoittavaa. Proosan ihanne on olla läpinäkyvää, se on kirjoitettu sanoin vain *paremman puutteessa*. Hemingway on vaikutusvaltainen nykyaikainen tyyliniekkä. Useimpia nykyaikaisia englantilaisia romaaneja ei todellakaan ole *kirjoitettu*. Tuntuu siltä kuin ne voisivat paljoakaan menettämättä luiskahtaa johonkin toiseen väliaineeseen. On oltava muukalainen, kuten Nabokov, tai irlantilainen, kuten Beckett, elävöittääkseen proosan kielen itseioikeutetuksi mielikuvituksen aineeksi.

Tolstoi, joka sanoi, että taide oli ajan uskonnollisen käsityksen eräs ilmaus, oli lähempänä totuutta kuin Kant, joka näki sen mielikuvituksen kujeilemassa ymmärryksen kanssa. Yhteys taiteen ja moraalisen elämän välillä on veltostunut, koska olemme menettämässä itse moraalisisessa maailmassa muodon ja rakenteen tajumme. Kielitieteellinen ja eksistentiaalinen behaviorismi, romanttinen filosofiamme, on supistanut sanavarastoamme ja yksinkertaistanut ja köyhdyttänyt näkemystämme sisäisestä elämästä. On luonnollista, että vapaamielinen demokraattinen yhteiskunta ei ole kiinnostunut edistyksen menetelmistä, että se tahtoo kieltää hyveen olevan tietoa ja tahtoo korostaa valintaa näyn kustannuksella; ja hyvinvointivaltio tahtoo vähentää kiihokkeita vapaamielisen demokraattisen yhteiskunnan perusteiden tutkimiseen. Poliittisessa tarkoituksessa meitä on rohkaistu ajattelemaan itseemme täysin vapaiksi ja vastuullisiksi, kaiken sen tietäväksi, mikä meidän on tiedettävä elämän tärkeitten tarkoituserien vuoksi. Tämä on eräs niistä asioista, joista Hume sanoi, että se saattaa olla totta politiikassa mutta asiallisesti epätotta; ja onko se edes politiikassa totta? Tarvitsemme Kantin jälkeisen epäromanttisen vapaamielisyyden, jonka kuva vapaudesta on erilainen.

Vapaaksi tuleminen taito on vaikeampi kuin John Stuart Mill kuvitteli. Tarvitsemme useampia keinoja kuin ne, joilla filosofiamme ovat meidät varustaneet. Me tarvitsemme mahdollisuuden ajatella *vapauden asteiden* käsittein ja kuvitella ei-metafyysisessä, ei-totalitäärisessä ja ei-uskonnollisessa merkityksessä todellisuuden ylittävyyttä (transkondenssia). Yksinkertainen usko tieteeseen yhdessä sen olettamuksen kanssa, että me olemme kaikki rationaalisia ja täysin vapaita, aiheuttaa vaarallisen uteliaisuuden puutteen suhteessa tosiasialliseen maailmaan sekä sen tuntemisen vaikeuksien laiminlyönnin. Tarvitsemme paluun itsekeskeisestä vilpittömyyskäsityksestä toiskeskeiseen totuuskäsitykseen. Emme ole eristettyjä vapaita valitsijoita, kaiken tarkastelemamme hallitsijoita, vaan armoitettuja luontokappaleita, hukutettuja todellisuuteen, jonka luonnetta me olemme viettäneet jatkuvasti ja musertavasti fantasialla epämuodostamaan. Meidän nykyinen kuvamme vapaudesta rohkaisee unenkaltaista helppoutta, kun sen sijaan tarvitsemme uudistetun tajun moraalisen elämän vaikeudesta ja monimutkaisuudesta ja henkilöiden vaikeaselkoisuudesta. Tarvitsemme useampia käsitteitä, joiden avulla kuvata olemisemme luonnetta; moraalinen kehitys tapahtuu rikastamalla ja syventämällä käsitteitä. Simon Weil sanoi,

että moraalisuus oli tarkkaavaisuuden eikä tahdon asia. Tarvitsemme tarkkaavaisuuden uuden sanaston.

Tässä kirjallisuus on hyvin tärkeä erityisesti siitä syystä, että sille on siirtynyt joitakin filosofian aikaisemmin hoitamista tehtävistä. Kirjallisuuden avulla voimme löytää uudelleen elämämme tiheyden tajun (a sense of the density of our lives). Kirjallisuus voi varustaa meidät lohdutusta ja fantasiaa vastaan ja se voi auttaa meitä toipumaan romantiikan vaivoista. Jos voidaan sanoa, että sillä on jokin tehtävä, on se varmasti tämä. Mutta jos sen on täytettävä se, proosan on saavutettava aikaisempi loistonsa; kaunopuheisuuden ja puhuttelun on palattava. Yhdistäisin kaunopuheisuuden yritykseen puhua totuutta. Ajattelen tässä Albert Camusin työtä. Kaikki hänen romaaninsa olivat *kirjoitettuja*, mutta viimeinen, vaikkakin vähemmän huomiota herättänyt ja menestynyt kuin kaksi ensimmäistä, näyttää minusta olleen vakavin yritys totuuden suhteen ja se valaisee, mitä tarkoitan kaunopuheisuudella.

On merkillistä, että nykykirjallisuus, joka käsittelee niin paljon väkivaltaa, sisältää niin harvoja vaikuttavia kuvia pahasta.

Kykenemättömyytemme kuvitella pahaa on seuraus helposta, dramaattisesta ja Hitleristä huolimatta toiveikkaasta kuvasta meistä itses-
tämme, kuvasta jolla työskentelemme. Vaikeutemme muodon ja kielikuvien suhteen — pyrkimyksemme tuottaa teoksia, jotka ovat joko kiteisiä tai journalistisia — on tilanteemme oire. Muoto itsessään voi olla kiusaus, joka tekee taideteoksesta pienen myytin, itsერიittävän ja todellakin itsetyytyväisen yksilön. Meidän on syytä kääntää huomiomme romantiikan lohduttavasta unen välttämättömyydestä, kuivasta symbolista, valeyksilöstä, väärästä kokonaisuudesta todelliseen, tutkimattomaan inhimilliseen henkilöön. Se että tämä henkilö on ole-
muksellinen, tutkimaton, yksilöllinen, määrittelemätön ja arvokas, on loppujen lopuksi vapaamielisyyden pohjimmainen periaate.

Kuinka paljon saatettaneenkaan arvostella vapaamielisyyden vapaudenidean tyhjyyttä, kuinka paljon saatettaneenkaan puhua kadotetun yhteisyyden eheyttämisestä, niin tässä kohdin ollaan ikuisesti huonoissa väleissä marxismin kanssa. Todellisuus ei ole annettu kokonaisuus. Tämän ymmärtäminen, satunnaisen kunnioitus, on oleelista mielikuvitukselle vastakohtana fantasialle. Muodon tajumme, joka on lohdutuksen tarpeemme eräs näkökulma, voi olla vaaraksi tajutes-
samme todellisuutta: rikasta, väistyvää taustaa. Meidän täytyy saada epämuodikkaan naturalistisen luonneidean tuhoava voima taistelemaan muodon lohdutusta, siistiä, kiteistä työtä, yksinkertaistettua fantasia-
myyttiä vastaan. Todelliset ihmiset ovat myytin tuho, satunnaisuus on fantasian tuho ja se avaa tien mielikuvitukselle. Ajatelkaa venäläisiä, noita suuria satunnaisuuden mestareita. Liika satunnaisuus saattaa tietysti muuttaa taiteen journalismiksi. Mutta koska todellisuus on epä-
täydellinen, ei taiteen pidä pelätä liiaksi epätäydellisyyttä. Kirjalli-
suuden täytyy aina kuvata todellisten ihmisten ja kielikuvien välistä taistelua ja nykyään se tarvitsee paljon voimakkaampaa ja monimut-
kaisempaa käsitystä todellisista ihmisistä.

Moraalissa ja politiikassa olemme kärsineet käsitteiden kadon. Parantaessaan omia puutteitaan kirjallisuus voi antaa meille uuden kokemuksen sanaston ja todemman kuvan vapaudesta. Uudistaessamme etäisyyden tajumme me voimme sen avulla muistuttaa itsellemme, että myös taide elää seudulla, missä kaikki inhimillinen yritys on epäonnistumista. Ehkäpä vain Shakespeare onnistuu luomaan korkeimmalla tasolla sekä kuvia että ihmisiä ja jopa Hamlet tuntuu toisarvoiselta Leariin verrattuna. Vain kaikkein suurin taide elähdyttää lohduttamatta ja, W. H. Audenin sanoin, torjuu yrityksemme käyttää sitä noituutena.

Julkaistu *Encounterin* tämän vuoden tammikuun numerossa.
Suomentaneet OMR ja PH.

KATSAUS KESKUSTELEE

EILA PENNASSEN KANSSA

Tässä alkavat Katsauksen keskustelut on otettu magnetofoninauhalle niitä valmistelematta. Tämänkertaisen keskustelun virittäjänä on ollut edellä julkaistu Iris Murdochin kirjoitus.

Iris Murdoch sanoo kirjoituksessaan »Kuivuutta vastaan» että nykyromaanin antaa todellisuudesta typistetyt kuvan. Pitääkö tämä käsitys mielestänne paikkansa?

Katsaus

Murdochin artikkelissa on paljon hyviä oivalluksia nykyromaanin puutteista. Hänen jaottelunsa 'kiteiseen' ja 'journalistiseen' romaanin on sattuva. Meillä kuten muuallakin 'kiteinen' romaanin katsoaan taiteeksi, 'journalistinen' epätaiteeksi, mutta kumpikaan ei toteuta romaanin tehtävää, kuvaa todellisuutta kaikissa ulottuvuuksissa.

Eila Pennanen

Murdoch väittää edelleen, että kaavoittunut käsitys todellisuudesta on riippuvaisuussuhteessa valistusajalta periytyvään rationalismiin ja nykyaikaiseen demokraattiseen optimismiin.

Katsaus

En ole ikinä uskonut että rationalismi tekisi hyvää romaanille. Mutta niin syväälle on rationalistinen ajattelutapa juurtunut, että sitä vastaan on vaikea hyökätä. Mitä demokraattiseen optimismiin tulee, näemme joka päivä sen perusteettomuuden maailman tapahtumia seurattessamme, mutta siitäkään emme voi luopua, yhteiskuntajärjestyksemme tuntuu lepäävän sen varassa.

Eila Pennanen

Mitä seikkoja kaavoittunut, optimistinen todellisuuskäsitys saattaisi jättää tarkastelun ulkopuolelle? Toisin sanoen: miten ymmärrätte sen empiirisen todellisuuden ylittävän toisen todellisuuden, josta Murdoch puhuu?

Katsaus

Täytyy myöntää, etten oikein tajua tätä Murdochin toista todellisuuden osaa. Hän käyttää englantilaista sanaa »transcendancy», joka johtaa ajatukset oudoille teille. Se ei ole metafysistä eikä uskonnollista, kuten hän sanoo, eikä 'totalitääristä' — mahtaako hän sillä tarkoittaa kommunistista uskoa? En käsitä Murdochia muuten kuin olettamalla, että tällä sanalla hän viittaa todellisuuden tutkimattomuuteen. Käsitüksemme todellisuudesta on kuin likiarvo, josta saamme yhä tarkempia tuloksia mutta emme koskaan 'lopullista' tulosta.

Eila Pennanen

Entä ihmissuhteista?

Katsaus

Nykyromaanin tarkastelee ihmistä mielellään behavioristisesti. Romaanikirjailija, joka luulee voivansa 'hallita' ihmistä kuvauksellaan, tyhjentää hänet, lähtee varsin kuivasta ja yksinkertaisesta ihmisenäkemyksestä. En väitä, etteikö behavioristisinkin keinoin voitaisi saada aikaan sekä syviä että avaria henkilökuvia, mutta enimmäkseen jää tunne, että jotakin on jäänyt pois. Ennen Freudia oltiin naiivisti tie-

Eila Pennanen

tämättömiä ihmisen pinnanalaisesta elämästä, nyt tekeydytään tietämättömiksi toisista ulottuvuuksista, Murdochin todellisuuden ylittävistä 'satunnaisuuksien' maailmasta.

- Katsaus Voisiko tällaisesta behavioristisesta ihmisen tarkastelutavasta paradoksaalisesti johtua pintapuolinen ja epähumaani tapa suhtautua ihmisiin? Sehän olisi täysin ristiriidassa optimistisen demokraattisuuden tavoitteiden kanssa.
- Eila Pennanen Sanoisin pikemminkin, että behavioristinen ihmisen tarkastelutapa johtuu epähumaanista suhtautumistavasta ihmisiin. Muistettakoon, että 'emotionaalinen' on kirjallisissa piireissä käypä haukkumasana nykyisin. Tunnepitaisuuden torjumisessa on menty sairaalloisuuksiin asti. Demokraattinen optimismi, joka sinänsä on teennäinen asenne, kasvattaa tietenkin vierelleen epähumaanisuuden, se on tavallinen kehityskulku.
- Katsaus Tavallaan Murdochin artikkelista on tehtävissä se johtopäätös, että nekin kirjailijat jotka vain haluavat kirjoittaa niin hyvän kirjan kuin mahdollista ja torjuvat mahdollisuudenkin laajemmista esimerkiksi yhteiskunnallisista tehtävistä kirjallisuudessa, tietämättään tuotannollaan pyrkivät vakiinnuttamaan optimistista, demokraattista käsitystä todellisuudesta. Heidän kiteinen muototavoitteensa vastaa heidän yhteiskunnallista konservatiivisuuttaan. Onko tällainen päätelmä mielestänne mahdollinen?
- Eila Pennanen Kuulostaa oikein todenmukaiselta. Ajatellaanpa vain nykyaikaista kirjailijaa henkilöhahmona. Hän viihtyy demokratian kovassa maailmassa, hänen ihanteenaan on pätevä kansalainen ja maailmanmies, yhteiskunnallis-eettilliset pyrkimykset ovat hänestä tarpeettomia ja naurettavia. Toisaalta romaani on hänelle muotoa, jonka pitäisi kuvastaa k o k o elämää — paitsi eettillisiä pyrkimyksiä yhteiskunnassa. Tässä on jotakin ristiriitaista.
- Katsaus Murdoch sanoo, että viime vuosisadan romaanitaiteelle antoi elävän taustan luokkayhteiskunta ja siinä ilmenevät vastakohtaisuudet. Voiko suomalaista kirjallisuutta mielestänne tarkastella samalta kannalta?
- Eila Pennanen Suomessa ei kapitalismi ole koskaan esiintynyt niin tyypillisessä muodossa kuin Englannissa. Siksi ei meillä myöskään ole suurta yhteiskunnallista romaania siinä mielessä kuin anglosaksisissa maissa. Mutta olihan meillä aikanaan kirjailijoita, jotka tajusivat yksilön aseman yhteiskunnassa, jotka osasivat kuvata ihmistä, mutta myös yhteiskunnallista tapahtumista. On ollut Arvid Järnefelt, F. E. Sillanpää, Joel Lehtonen ja Toivo Pekkanen.
- Katsaus Entä ilmeneekö meidän kirjallisuudessamme sitä kaavoittunutta demokraattista optimismia, joka Murdochin mielestä on osasyllinen englantilaisen romaanitaiteen kuivumiseen?
- Eila Pennanen Ns. anghavalaisen romaanikirjailijaryhmän julkilausumissa sitä on mielestäni ilmennyt. Otan esimerkiksi Veijo Meren Ruotsissa julkaisun haastattelun. Meri on lahjakas kirjailija, mutta pelkään että hän on jonkin vieraan vaikutuksen alainen, kun hän voi sanoa tällaista: »Sieltä (= Englannista) on löytynyt hyviä malleja käytännölliselle ja epäidealistiselle, samalla täysin hallitulle, korrektille ja pelottomalle

suhtautumiselle todellisuuteen.» Tässähän meillä on kuin pähkinänkuoressa Murdochin tarkoittama naiivi optimismi kirjailijan työn suhteen. Meren teoksista ei tällaista henkeä löydä.

Meillä on viime aikoina vaadittu kaunokirjallisuuden kieleltä suurempaa naturalistisuutta. Onko tämä vaatimus samansuuntainen vai ristiriitainen rationalistisen todellisuuskäsityksen kanssa?

Katsaus

Kielellistä naturalismia pitäisi käyttää järkevästi. Jos kirjailija ei ollenkaan saa puhua perinteellisellä kirjallisuuden kielellä, menetetään tärkeitä ilmaisuarvoja. Mielestäni Murdoch on aivan oikeassa siinä mitä hän puhuu kirjojen 'kirjoittamisesta'. Suomenkielessä ei ole sitä kaunopuheista ja ilmaisukykyistä yleiskieltä, jota Camus voi käyttää teoksissaan. Mutta järjetöntä olisi silti hylätä sitä kokonaan, pikemminkin kehittää sitä omaan suuntaansa. Tämä on mielestäni rationalismia: että tajutaan (kirjoitetun) kielen ja puheen erilaiset tehtävät ja toteutetaan kumpaakin punniten. Inhimilliseen todellisuuteen kuuluu kieli sekä välineenä että arvona. Turhaa on silti suurenella kielen merkitystä tai antaa sille teennäistä asemaa nykyromaanissa.

Eila Pennanen

Luultavasti Murdochin ajatuksista täysin tietämättömänä on Moravia äskettäin ilmoittanut, ettei hän katso romaaneissaan asiakseen pyrkiä naturalistiseen ihmiskuvaukseen eikä puheen jäljentämiseen. Hän pyrkii esseistiseen romaaniin ja tämä on kai ymmärrettävä siten, että hän haluaa kirjoittaa romaanin, joka on ideansa kuva. Mitä mieltä olette tällaisesta romaanikäsitteestä?

Katsaus

Mielestäni romaaniin mahtuu vaikka mitä. Ihastuisin kauheasti, jos tapaisin ensi joulukirjallisuudestamme esseistisen romaanin. Pääasia että romaani pysyy vapaana, ettei sitä painosteta mihinkään tiettyyn uomaan. Myös journalistisella romaanilla on oma merkityksensä. Yhteiskunnallista romaania ei saisi mukiloida kuoliaaksi. Yhden todellisuuden ahtaan alueen ylittää toinen eivätkä näin käsitetyt todellisuuden asteet ole arvoasteita.

Eila Pennanen

Tämä ilmoitus on tervehdyksemme Katsojalle ja sen lukijoille. Ehkä Teitä kiinnostaa tietää, että mainonnankin palveluksessa on henkilöitä, jotka pitävät arvossa ennakkoluulottomuutta ja omaperäisiä oivalluksia. Jos liikutte mainosasioilla, tulkaa tutustumaan joukkoomme, jonka kanssa Teidän on helppo päästä yhteisymmärrykseen. Kaupallinen toiminta on ihmisten työtä — elävien ihmisten piirissä se on henkisesti virkistävää.

KAUPPAMAINOS Oy

E. Esplanaadi 22 A. Helsinki Puh. 15 533

TAPAHTUMIEN POHJA

Veijo Meri:
Vuoden 1918 tapahtumat. Otava 1960

Moni löytää perille taiteen olennaisuuksiin reagoimalla omituisiin, vääriltä vaikuttaviin tulkintoihin. Tätä nykyä pitäisi siis uuden kertomataiteen ymmärtämisen käydä helposti päinsä, sillä juuri sen ympärillä rehottaa nyt kirjava kasvillisuus selityksiä, jotka pyrkivät kaikin muodoin tukahduttamaan toisensa.

Kun olin lukenut Veijo Meren uuden romaanin, aloin yhä innostuneempana tutkia siitä annettuja lausuntoja — lopulta erityisesti kahta —, ensin suhteessa toisiinsa, sitten suhteessa itse romaaniin. Syntyi suhteeton kuvio. Yhtäällä väitetään (takakannen kirjoittaja), että Meri operoi ihmisillä ja tilanteilla kuin hyväkin traditiolastisti: vaihtelee näkökulmia, esittelee raiteiltaan suistuneita ihmisiä ja kehittää tunteeseen vetoavia yksityiskohtaloita. Toisaalla koetetaan (Pentti Saarikoski Parnassossa) tarkastella romaania pelkästään rationaalisena ja funktionaalisenä sanarakennelmana, puhutaan hiukan ristiriitaisesti kielen itsenäistymisestä ja unohdetaan kaikki muut taiteen osatekijät paitsi sanat.

Kolmantena tässä kuviossa on mukana Meren romaani. Jos lähdetään siitä otaksumasta, että kirjan nimi, *Vuoden 1918 tapahtumat*, on tarkoitettu šokiksi tai ironiaksi, aukeaa helposti ovia kaikenkaltaisiin selityksiin. Mutta minun on lukijankokemukseni vuoksi pakko tyytyä huvittavan yksinkertaiseen lähtökohtaan ja tarjota sitä muillekin: Meri esittää romaanissaan vuoden 1918 tapahtumat, hän toistaa ne.

Sanotaan, ettei toistamisessa ole mitään järkeä, reproduktio ei ole taidetta. Mutta Meri toistaakin jollain muulla kuin reproduktion tasolla. Hän vie lukijan elämäntilanteeseen, joka on historiallisesti todennäköinen, mutta kokemuksena uusi. Olennaisinta on, että hän hävittää lukijalta perspektiivin historialliseen tilanteeseen, pakottaa hänet lähikokemuksiin, vie yksityisiin keskeille aineistoonsa.

Romaani esittelee tapahtumat sisältä päin. Se elävöittää erään psyykkisen kollektiivin toiminnan pirstoutuvassa, jo melkein hajalla olevassa fyysisessä todellisuudessa. Todella yksilöityneitä henkilöitä ei kuvassa ole, asioita ei katsella kenenkään silmillä, kukaan ei selitä tapahtuvaa. Tästä syntyy todennäköisyys. Lukija ei pääse tutustumaan ainoakaan nimeltä mainittuun henkilöön, hän näkee heidät kaikki ympärillään, mutta he toimivat kammottavan arvaamattomasti ja selittämättömästi.

Teoksen avaus on tarkoituksenmukainen, täydellinen. Lukija asettautuu valmiiseen tilanteeseen ja antaa sille nimen: paniikki. Ollaan punaisella puolella, nähdään heikkeneviä yrityksiä johdonmukaiseen toimintaan, todetaan epätoivoisten ja tarkoituksettomien reaktioiden nopea yleistyminen. Yleisen paon alkaessa tuntuu maisema kuolevan, mutta se herää hetimitä uudelleen: saksalaiset ja valkoiset saapuvat. He ovat voitokkaita, voitto on tehnyt heistä kylmiä. Myös he toimivat kauhistusta herättävällä tavalla, mutta eivät selittämättömästi. Heidän jokaisen tekonsa selittää tottumus. Ei ole kysymys tilanteen mukaan vaihtuvista reaktioista, vaan mekaanisesta liikkeiden jatkuvuudesta. Tähän katsoen voisi luulla maiseman vähin erin kirkastu-

van ja ihmissuhteiden järjestyvän. Mutta viimeinen kuva on mielettömin (miten mielekäs se onkaan temaattisesti): tosi ja kuvitelma, valve ja uni sekaantuvat, muuan kertomuksellinen bagatelli paisuu symboliksi.

Väinö Linnan, joka on suuri draamatikko, on sanottu katselevan historiaa sammakon perspektiivistä. Veijo Merestä ei voi näin sanoa. Hän ei esitä draamaa, vaan hän paljastaa tapahtumien pohjan näytämällä ahtaat inhimilliset ydinvaikutelmat.

Osmo Hormia

UUDISTAVAA KERRONTAA

Ihmiset tuntevat ymmärrettävää vastenmielisyyttä sitä tosiasiaa kohtaan, että elämä on kaaosta eikä järjestystä; se koostuu välikohdauksista, joilla ei ole ainakaan selvästi nähtävää yhteyttä keskenään. Näin sekavalla käsitteellä on vaikea operoida ja ainakin on hankala saada sitä vastaamaan mitään tarkoituksellista kuviota, joka antaisi elämälle niin sanotun merkityksen. Aatteet ja suuri osa taidetta on tehty asioiden järjestykseen saattamiseksi; niiden avulla tahdotaan saada elämä näyttämään toisenlaiselta kuin se on.

Tämä tavoite on leimallisesti aatteellisella taiteella, jolla halutaan saattaa elämä vastaamaan jotain ihmisestä tai hänen ulkopuoleltaan johdettua hyödyllistä tapahtumakaavaa, vaikka käsityksen edustajat usein myöntävät, ettei asioiden tarkoitus ole ihmisen tajuttavissa. Formalistisen taiteen motiivit eivät ole tästä paljonkaan poikkeavat. Taiteen materiaalin ja sen muodon merkityksen korostaminen voi johtua siitä, että vastaanottaja hallitessaan ja tajutessaan aisteillaan (ajattelun tullessa mukaan) jonkin muodon, tuntee näin kaoottisen elämän osan järjestykseen saatetuksi.

Satu Waltari on lähtenyt »viidelle harharetkelle» korostamaan elämän sattumanvaraisuutta, kaoottisuutta. On ehkä haitaksi, ja ehkä se on ymmärrettävä myös matalan aidan etsinnäksi, että hän on sijoittanut romaaninsa tapahtumat keskiaikaan. Hänen tavoitteensa kannalta on ajallinen ympäristö kyllä otollinen, mutta toisaalta kirjoittajan aiheen käsittelytapa, toiminnan oikullisuus ja henkilöitten arkielämän sekaantuminen groteskeihin kuvitelmiin voidaan ymmärtää pittoreskin ajankuvauksen tavoitteluksi. Satu Waltarin koko tuotanto osoittaa kuitenkin irrationaalisuuden tajua. Sen havaitsijoina ovat tavallisesti lapset, mutta tämä ei luonnollisestikaan vähennä näkemyksen pätevyyttä. Uudessa kirjassaan Satu Waltari ei olekaan rajoittunut lasten ilmoitukseen; hänen havaintonsa elämän sekasorrosta koskevat sekä herra Olivierin linnanherran roolia että tyydyttämättömän rouva Prudencen toiveunia. Kolmannen harharetken kuvitelma ei ole velkaa vain Hieronymus Boschien mielikuvitukselle; se on valettu sanalliseen ilmaisuun vauhdikkaasti ja suggestiivisesti. Jos kielellisen aineksen hallinnasta yleensä halutaan puhua, on huomattava romanttisissa jaksoissa pinnanalainen, ilkamoiva äänilaji, joka hallitaan taidokkaasti.

Uudistuminen taiteessa merkitsee totutun muodon ja välillisesti totutun todellisuuskuvitelman särkemistä. Satu Waltari on jo kaiken sanotun perusteella ymmärrettävä uudistavaksi taiteilijaksi; hän on sitä ihan ohjelmallisesti. Toisaalta jo hajoitusprosessin kulku on tapahtumille annettu uusi järjestys ja se on löydettävissä myös Viiden-

Viides harharetki.
Hieronymus Boschien
mielikuvituksen mukaan
sepittänyt Satu Waltari.
WSOY, 1960

nestä harharetkestä. Kirjoittaja osoittaa, että ihmiset kykenevät vallan hyvin kestämaan maailman ja itsensä, vaikka he elättävät turhia kuvitelmia ja toimivat lähes säännönmukaisesti vastoin päättöksiään. Tämä näkemys ei olisi tarvinnut edes etäisen ajan hohtoa ollakseen vakuuttava.

Pentti Holappa

PEILISALISSA

Christer Kihlman:
Se upp Salige. Söderströms, 1960

Tapahtuminen Christer Kihlmanin romaanissa »Se upp Salige» jakautuu kahdelle tasolle. Osittain joudumme todistamaan »arvossapidettävän» keski-ikäisen toimittajan yritystä ratkaista laajassa mielessä sosiaalisia tehtäviään suomenruotsalaisessa yhteisössä. Osittain romaani vie meidät sisäiseen maisemaan, jossa syyllisyydentunto on tulehduttanut kaikki tunteet ja tunnesuhteet. Ennen muuta ensiksi-mainittu näkökulma on herättänyt huomiota kirjan sankarin, Karl-Henrikin, kriittillisen suhtautumisen vuoksi moneen seikkaan niin sanotussa suomenruotsalaisessa kulttuuriperinnössä. Toisaalta kirja mitä todennäköisimmin olisi jäänyt vaille tätä huomiota, ellei »yhteiskuntakriittillisen tehtävän» kaikupohjana olisi ollut kuvausta yleispätevämmästä tilanteesta toisella tasolla.

Henkilöt sankarin ympärillä paljastuvat jälkeensä niitten ominaisuuksien ja pyrkimysten kantajiksi, joita hän ei voi kestää tai nähdä itsessään — harhauttaviksi peilikuviksi moraalisesti järkyttyneestä katsojasta, Karl-Henrikistä, osoittamassa sormellaan oman henkilönsä vuorosanoja. Hänen hyökkäyksensä ja toimintansa on epätoivoista yritystä vapautua määrittelemättömästä syyllisyydentunnosta, josta on teräväpiirteinen esimerkki hänen jakautuneet sukupuoliset suhteensa, koska niihin on leimattu »pääsy kielletty» ja ne ovat sen tähden ahdistuksen ja epämieltymyksen lähteitä jopa suhtautumisessa siihen, minkä hän kuvittelee »röyhkeäksi», mielikuvituksessa säädettömäksi — suhtautumisessa nuorisoon. Vasta hänen aloittaessaan suhteen alaikäiseen tyttöön ja ottaessaan vastuun poikansa itsemurhasta käy sovitus mahdolliseksi; hän on hankkinut itselleen pätevät aiheet omantunnonvai-voihin — rangaistus on edeltänyt rikosta. Näin on syyllisyydentunto lopultakin määritelty ja tie »peilisalista» realiteetteihin avautuu Karl-Henrikille. Hänen tilanteensa on toisin sanoen universaalin ongelman muunnelma, jota on käsitelty jo »Stavroginin rikoksessa»; syyllisyys vaatii väärinkäytöstä, jotta se voitaisiin sovittaa. Näin ollen on Karl-Henrikin pulma omamme ja hänen tiensä »alaspäin-ohi» heijastaa tuhoavien voimien peliä kaikissa yhteiskunnissa ja näyttää meille niin-muodoin »Calibanin kasvot», syyllisyydentunnon painaman moralistin valkaistun julkisivun takaa.

Mikael Enckell

KIRJAN LÄVITSE

Eeva Salo:
Jokainen kuu. Tammi
1960

Näkemykseni nykyrunoudesta on henkilön, jolle runous on kyllä aina merkinnyt paljon, mutta joka on kasvanut tämän hetken tajua-miseen kenties poikkeuksellisen hitaasti; kaikkein aktiivisin ajan ru-

nouden harrastukseni alkaa vasta vuoden 1957 tienoilta. Vain Juvo-
nen, Raittila ja eräät muut taitavat olla poikkeuksia.

Tällä välin olen sijoitellut runoilijoitamme parhaani mukaan. Mel-
kein kaikkia olen tarvinnut. Anhava on minulle henkilö, joka on kir-
joittanut eräitä oikein hyviä pikkurunoja; myös viisaita pidempiä,
mutta niitä en jaksa nyt ajatella. Haavikkoa lukiessani nauran
ääneen, vaikka hän onkin järkyttävä. Heikkilän tekniikka on koette-
levinta, Ronimuksen irtonaisinta. Holappa tuntuu minusta jostain
syystä vanhanaikaisimmalta; silti olen kiitollinen hänen kahdesta vii-
meisimmästä kirjastaan. Mannerin Tämän matkan eräät runot ovat
merkinneet hänen myöhäisempiään enemmän. Pylkkösessä kunnioi-
tan pelkän puheen useimmiten ihanteellista tasapainoa. Saarikoski
ja Schreck ovat toistaiseksi merkinneet vähän; Schreck kuitenkin ensin
mainittua enemmän. Vartio ei ole runoilija; Lounela sentään on.
Muista arvelisin Kauppalalla, Heikkeröllä ja Raittilalla olevan mah-
dollisuuksia päästä siihen, missä Eeva Salo nyt on. Rekola on jo siinä.
Samoin oli Juvonen parhaissa runoissaan. Nuorimmista en puhu tässä
yhteydessä.

Eeva Salon toisesta kirjasta olen oppinut:

Elämä on hiljaisempaa ja eleettömämpää, kuin mitä nykyrunou-
temme yleensä ottaen antaa ymmärtää. (Tosin on vaikea ajatella
eleettömämpää kirjaa kuin Pylkkösen Arvo.) Ei tarvita puolustuksia
eikä syytelyitä, oman minän korostamista laumaa tai mitään muu-
takaan vasten; ei edes huomautusta siitä, ettei näitä tarvita. Satiirille
ei jää tilaa; ei tarvitse suojautua miltään ulkopuoliselta. Elämä on
myös normaalimpaa, jokapäiväisempääkin. Silti se itsestään selvästi
yltää sinne, minne yltävät teot, joista pienimpäänkin (»pienimmän
tähtimön pois heittämiseen»)

»tarvitaan aurinko ja maa
ja niiden kiertoliike
ja suven pitkät viikot
ihminen niissä ja silmät
ja kaikki muistaminen»

— alueelle, missä on mahdollista »veisata ilo». Pidän paljon seuraa-
vansisältöisestä ilosta:

»Kevättä seuraamme, emoamme.
Riveissä mullan nisät
sipulikasveista nousevat
aurinkoon ja meihin.
Silmät täyttyvät, laajenevat,
vaalenevat, vanhenevat,
lakkaavat kuulumasta meille.
Se on ilo.»

Verrattakoon: Haavikko tuntuu usein iloitsevan viimeisillä voimillaan,
Anhavan ilo ei ilahduta ja Manner hengästyy. Lähinnä on ehkä Pylk-
könen.

Liikkumisalakin laajenee ja syvenee. On turhaa miettiä, kuulu-
vatko 'uskonnolliset' runot luontevasti kokonaisuuteen (Pekka Tarkka).
Kun »kaikki kolme» ovat läsnä ja tapahtumisen yhä-luonnetta koros-
tetaan (»Yhä vielä henget», »Yhä roviot on») tällainen epäily vaikut-
taa helposti runoilijan persoonallisuutta rajoittavalta. Jos nykyrunou-
dessamme on ollut havaittavissa tämän laatuksen metafysiikan pelkoa,
Eeva Salo ainakin on siitä vapaa. Tältä pohjalta jokin luonnonsymbo-
leita käyttävä runo, vaikka se tietysti samalla sijoittuu muiden niitä
sisältävien maisemaan, saa kaunistaa merkitsevyyttä; esim.:

»Lumi putosi ja peitti.
Kuusien pitkät rivit

johtivat kotiin
kyynäränkorkuiset liekit oksillaan.
Kun lähestyin, ne vavahtivat.»

Yleensä Salon kirjasta on vaikea kirjoittaa. Se sisältää vain itsensä. Siinä ei ole 'kannanottoja' niihin tai näihin yleisiin kysymyksiin, vaikka jokapäiväinen elämänympäristö (vrt. Hesperian puisto, mauriaiset, Pyhäjärvi) on tietysti läsnä. Runo ei ole »dialogi maailman kanssa» tai »kaiku jota ei enää ole», vaan tapahtuma, joka yksinkertaisilla sanoilla tulkitaan silloin kun se on. Runoilijanaseman ja runon pohdiskelu on kirjasta onnellisella tavalla miltei kokonaan syrjässä. Eeva Salo tuntuu vain haluavan kotitarpeiksi »leikata näkökentän reunaa peltisaksilla». Tosin erittäin hienon loppurunon voi tulkita tähänkin liittyväksi.

»Älä kuuta ylistä
kuu turhamainen on
ja kuunteleva
kuu peiliin menee
muuttuu lasiksi ja särkyy
oi
jo ahkeroivat mullassa
kuun lujat hampaat.»

Tekniikkaa ei tule kirjan yhteydessä ajatelleeksi; esim. Anhavan, Rainion ja Ronimuksen sekä eräiden nuorempien yhteydessä olen sitä ajatellut. Jokainen kuu panee odottamaan entistä yksinkertaisempaa, suoraan ytimeen pyrkivää ja vaivaantumatonta runoutta.

Vappu Vainio

LAHJAKAS HARJOITELMA

Kalevi Ahoniemi:
Triangelin. AAK, 1960

Aiheen perusteella ei kirjaa pitäisi arvostella, mutta tunnen aina helpotusta, jos käsiini sattunut suomalainen romaani ei kuvaa nälkäkuolemaa vastaan taistelevia maalaisihmisiä. En epäile, ettenkö ennen pitkää tulisi yhtä allergiseksi muillekin niin sanotusti yleispäteville aiheille ja ympäristöille. Kalevi Ahoniemen suppea esikoisromaani on kirjallisuudessamme suhteellisen poikkeuksellinen. Kerronnan intiimi laji, joka keskittyy sisäisen maiseman välittämiseen ulkoista häivyttäen, on uudessakin proosassamme vähän viljelty.

Ahoniemen romaani kuvaa tapahtumasarjaansa kolmen henkilön kannalta ja kukin kirjan osista seuraa suurin piirtein sisäistä yksinpuhelua, vaikka kaksi ei sitä muodollisesti olekaan. Jokainen kirjallisuutta lukenut tietää, mitä etuja ja haittoja minä-muotoisella kerronnalla on. Sillä voidaan saavuttaa henkilökohtainen äänensävy, välitön kosketus lukijaan ja sen avulla voidaan välttää tapahtumaympäristön turhan yksityiskohtainen kuvailu. Toisaalta voi tämä kerrontatapa jättää maailman kaksiulotteiseksi, jos kirjoittaja ei tyyli-
puhtauden ohella kykene tarjoamaan mielikuvien rikkautta ja sitä tapahtumien oikullisuutta, joka on tosiasiallinen itse kunkin kohdalla.

Minusta näyttää siltä, että »Triangelin» suurempi ansio on sen rakenne kuin sen kerronnan yksityiskohdat. Vaikka kertomuksissa ei sen suuntaista mietiskelyä harjoiteta, jää jokaisesta osasta vaikutelma, että kuvatun henkilön elämässä oleellisin piirre on hyvin etäinen kosketus yhteiseen maailmaan ja erityisesti kahteen muuhun

triangelin muodostajaan. Toisin sanoen ymmärryksen puute. Olen saanut sen käsityksen, että tämä on tekijän tarkoituksellisesti antama vaikutelma ja pidän sitä ansiona.

Epäilemättä olisi ollut ilahduttavaa, jos kirjoittaja olisi uskaltanut ja pystynyt henkilöittensä perinpohjaisempaan käsittelyyn. Varsinkin Joonaksesta ja Meritasta, aikuisista, hän selviää liian helposti. Joonaksessa olisi rakkauden Pasiin uskonut herättävän voimakkaampaa liikehdintää niin, että tunteen päiväkirjailmaukset olisivat saaneet rajumman, epäsentimentaalisen muodon. Uhkaavaa todellisuussuhteen järkkymistä enteilevät kyllä taitavasti annetut valvetilassa tapahtuvat harha-aistimukset; Joonaksen unet sen sijaan tuntuvat liian yksiselitteisiltä. Pasiin henkilö yleensä ja hänen täydellinen eläytymiskyvyn puutteensa erityisesti tuntuu uskottavalta huolimatta siitä, että hänen sisäisen yksinpuhelunsa kieli on liian kehittynyttä. Meritasta kerrotaan liian vähän, vaikka hän viitteiden perusteella tuntuu kiinnostavalta.

Edellämainituista puutteista olisi kirjoittaja selvinnyt, jos hän olisi jaksanut käsitellä aiheensa monipuolisemmin. En voi ymmärtää niitä arvostelijoita, jotka moittivat Ahoniemeä siksi, että hän on valinnut liian vaativan aiheen — tai oikeammin; ymmärrän tämän tekopyhyydeksi. Joka tapauksessa on ilahduttavaa, että vanha Karisto, jonka kunnianhimo ei pitkään aikaan ole kohdistunut kotimaiseen taideproosaan, osoittaa tämänsuuntaisen kiinnostuksen elpymistä. Alalla kaivataan uusia yrittäjiä tai vanhojen uusiintumista.

Pentti Holappa

Ei kulttuuria

ilman muovia

ei muovia

ilman Plastexia

Oy Plastex Ab

Sosialidemokraatit ja epäluottamus

Arvo Salo esittää («Kekkonen ja presidentinvaali») aivan oikein, että sosialidemokraateilla pitäisi olla muutakin tehtävää kuin yhden henkilökäsymyksen hautominen, olkoonpa kutsumus «niinkin suuri ja vaikea kuin Kekkonen vastustaminen». Näin hän puhuu sekä yleisen että oman puolueensa edun nimessä.

Mutta luottamuspuola, joka estää keskustan eheytymistä, ei ole niin yksipuolinen kuin sosialidemokraatti Salo uskottelee. Se ei häviä siinäkään tapauksessa, että yksi mies väistyisi paikaltaan tai vaikkapa kokonaan politiikasta. On käynyt niin ikävästi, että Tannerin ja Leskisen toverit ovat vuosien varrella menettäneet luottamusta. He ovat sitä menettäneet muuallakin kuin maalaisliitossa ja muistakin syistä kuin Kekkonen vastustamisesta. Saa näin sanoa tämän liberaalina ja kaupunkilaisena.

Yhä uudestaan on palautettava mieleen, että riita ei alkanut Kekkoesta, vaan sosialistit hajottivat keskustan. Muutamat ristiretkeläiset pyrkivät jopa maalaisliiton «murskaamiseen» ja hajottivat innoissaan oman puolueensa. Mikäpä siinä, politiikassa joutuu vaihtelevissa tilanteissa valitsemaan yhteistyön ja taistelun välillä, ja sosialistit valitsivat taistelun.

Yritys sujui ensin aika lupaavasti, mutta päättyi veriseen tappioon. Nykyisin toivotaan varsin yleisesti paluuta entiseen eli punamultapolitiikkaan.

Näin ei tilannetta tietenkään arvioida Sosialistisessa Aikakauslehdessä, jota Salo avustaa ahkerasti. Sen mukaan puolue on edennyt riemuvoitosta riemuvoittoon. Kekkonen kukistaminen on maailman selvin ja yksinkertainen asia. Maalaisliitto pakotetaan antautumaan ehdoilla. Ja sitten täällä kaikki kääntyy parhaaksemme, ehkä kuoleman voitoiksemme.

Jos sosialistit eivät pyri yhteistyöhön maalaisliiton kanssa, niin se on heidän oma asiansa. Jos he pyrkivät, niin maalaisliiton esittely kaiken taantumuksen kotina ja Kekkonen leimaaminen korkeimmaksi konnaksi ei oikein vakuuta mielenmuutoksen vilpittömyydestä. Jos ystävyyttä hierotaan, niin vastapuolella on myös sanottavaa ja oikeus asettaa ehtoja. Ystävyyttä ei rakenneta pakkokeinoin.

Kuka ryhtyisi paluun johtajaksi? «Murskaajat» ovat menettäneet mahdollisuutensa. Tosiasioihin sopeutuminen olisi jotenkin ilmaistava, jollakin uskottavalla tavalla. Uskottava tapaa ei ole yksityisten poliitikkojen lie-

ventynyt sananvalinta, vaan johtajien vaihtaminen.

Juuri tässä tulee esille varsinainen luottamuspuola. Sosialistit eivät luota itseensä, eivät pysty eheyttämään puoluettaan eivätkä osaa kaunistaa johdon kasvoja. Tätä peittääkseen he puhuvat Kekkoesta, joka on heidän voimattomuutensa vertauskuva eikä aiheuttaja. Voimattomuuden tunnossa Salokin avustaa Kekkonen kiivaimpien vastustajien lehteä.

Uskallan myös ennustaa, että monetkaan vaalit eivät ongelmaamme ratkaise. Kriisi on lähtenyt ajatuksista ja ajatustapaa muuttamalla se myös on poistettava.

Tässäkään meidän ei pidä kuvitella, että sosialistit pystyisivät yksinään luomaan sovinnon. Riita ei erota pelkästään puolueita, vaan se repii jokaista vilpittöntä kansalaista.

Jouko Tyyri

Tyyrin kirjoitus ei käsittäköseni ole vastine, vaan lähinnä näkemys, niin kuin kenen tahansa muun, esim. minun. Oma näkemykseni, jonka perustan tietoihini, on toisenlainen. Mutta kirjoittakoon Tyyrikin.

Kirjoituksessani esitin, että Kekkonen haluaa presidentiksi, että hänellä tähän päämäärään pyrkiessään on valittavanaan erilaisia keinoja ja että on mahdollista, että hänet valitaan. Maakansa, Tyyrin ja maalaisliiton lehtien artikkelipalvelu tekivät minusta oitis Kekkonen kannattajan. Ällistyi: maalaisliittolaiset pitivät huomion arvoisena, kun joku esittää, että Kekkosella on mahdollisuus. Lieneekö niin, että maalaisliittolaiset eivät luota itseensä? — Huomasitteko, hyvät maalaisliittolaiset, mitä kaikkea tarkoitin sanalla «Ike»?

Sosialistiseen Aikakauslehteen kirjoitan mielelläni, enkä silloin ole havainnut olevani tavallista pahemmassa voimattomuuden tunnossa. SA on Suomen parhaiten toimitettu poliittinen aikakauslehti, eikä se koskaan ole millään tavalla pyrkinyt vaikuttamaan siihen, mistä minä kirjoitan tai miten. Siinä se on Katsauksen kaltainen. Sosialidemokraateilla on tässä maassa paljon tekemistä, ennen presidentinvaalia ja sen jälkeen; ja sosiaalidemokraattiseen ajatteluun pohjaavalta toiminnalta sopii paljon odottaa. — Avustatko, Jouko, Maakansaa voimasi tunnossa? Vai maalaisliiton voimasi tunnossa?

Jos Tyyri tarjoaa maalaisliittolaisia ajatusluutumiaan minulle, niin on aihetta epäillä, että Tyyri on konformisti.

Arvo Salo

Kotimaisia uutuuksia

Paavo Haavikko, Yksityisiä asioita • Romaani sota-ajan sivullisesta. »Haavikko on prosaistinkin jyrkästi persoonallinen, hänen romaanissaan-kin on oma erikoinen makunsa, hyvän kirjailijan merkki.» (Pentti Saarikoski, Ylioppilaslehti) — 197 sivua. 600:—, kangask. 800:—.

Otava

Antti Hyry, Kotona • Omintakeinen romaani lapsen maailmasta ja maisemasta. »Antti Hyry on lahjakkain ja omavaraisin kyky uusien tyyli-tyrki- myksiä toteuttavassa prosaistiryhmässä.» (Toini Havu, HS) — 2. painos. 208 sivua. 700:—, kangask. 900:—.

Otava

Veijo Meri, Vuoden 1918 tapahtumat • Romaani ihmisistä kansalaissodan pyörteissä. »Meri pysäyttää ajan ja vangitsee sen pelon täyttämän hetken, jossa ihminen on asetettu yli voimien käyvän tehtävän eteen.» (Pekka Tarkka, HS) — 2. painos. 200 sivua. 600:—, kangask. 800:—.

Otava

Maila Pyökkönen, Ilmaa. Kaikuu • Otavan runo- palkinnon v. 1960 saanut kokoelma. »— osoittaa meille, miten lähellä moderni runo on elämää, meitä itseämme.» (A. K., Karjalainen) — 88 sivua. 450:—, kangask. 550:—.

Otava

Paavo Rintala, Mummoni ja Mannerheim • Hauska ja rehevä romaani kansannaisesta ja nuoresta Mannerheimista. »— poikkeuksellisen vaativa aihe on toteutettu tyylikkäästi. Mummosta tulee monumentti ja Mannerheimista ihminen.» (Fil. lis. Aarne Laurila, S. Sos. dem.) — 3. painos, 18. tuhat. 409 sivua. 850:—, kangask. 1050:—.

Otava

Marja-Liisa Vartio, Kaikki naiset näkevät unia • Herkullisen kirpeä lähikuva tämän päivän kaupunkilaisnaisesta. »Kirpeydellään piristävä ja osuvuudellaan riemastusta herättävää lukemista. Tyyli on välkkyvän kepeää.» (Toini Havu, HS) — 4. painos, 18. tuhat. 650:—, kangask. 850:—.

HENKINEN KÖYHYYS

On maamme köyhä. Tämä pitää paikkansa katajaisen kansamme hengenelämässä, kun leipää alkaa olla riittämiin. En tarkoita, että meiltä puuttuisi oppineita ja kirjailijoita, oppinutta ja kirjallista tekstiä. Romaaneja ilmestyy ja väitöskirjoja, papit ja professorit nousevat pönttöihinsä. Köyhyys puristaa muualla: puutuu melkein tyystin keskustelu maailmankuvasta, ihmiskuvasta, arvoista ja tavoitteista, jotka ovat kaiken muun kulttuuritoiminnan perustalla. Keskustelu ja kirjoittelu on (tältä kannalta) surkean juuretonta, pinnallista, diletanttimaista.

En halua kannustaa ketään ylimalkaiseen tai sentimentaaliseen puheeseen ihmiselon 'viimeisistä kysymyksistä'. Vain tarjoukset, jotka ovat hyvin tutkittuja, otetaan huomioon.

Yksinäisiä puheenvuoroja on esiintynyt, mutta ne näyttävät jääneen ja jäävän vaille kaikupohjaa. G. H. von Wrightin »Logiikka, filosofia ja kieli», (joka tosin ei ratkaise filosofian ongelmia, vaan opastaa näkemään niitä), Aarne Kinnusen Nietzsche-kirja, Aarne ja Martti Siiralan »Elämän ykseys», Matti Luoman väitöskirja ja eräät kirjoitukset. Mitään keskustelua ei ole syntynyt. Kulttuurinkannattajien suurelle massalle näyttää riittävän muutama 'psykologinen tosiasia' tai 'perinteellinen suomalainen kristillisyy'. Kulttuurielämä käy ja pyörii, mutta sen perustoilla ammottaa kumallinen tyhjyys.

Reijo Wilenius